

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Tässä hetkessä

Sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien integroiminen ikääntyneiden päiväkeskuksiin Tampereella

Kulttuurituottaja (240 op)

11/2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Tarja Järvinen	Sivumäärä 47 ja 9 liitesivua
Työn nimi Tässä hetkessä. Sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien integroiminen ikääntyneiden päiväkeskuksiin Tampereella	
Ohjaavat opettajat Päivi Ruutiainen, Jari Hoffren	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Tampereen kaupunki, Tuula Haavisto	
Tiivistelmä Kehittämishankkeessa luotiin Tässä hetkessä -toimintamalli sosiaalisen kuntoutuksen edistämiseksi ikääntyneiden erityisryhmille päiväkeskuksiin. Ennusteiden mukaisesti Suomessa ikääntyneiden määrä kasvaa suhteessa koko väestöön. Ihmiset myös elävät entistä pidempään. Tämä tulee lisäämään muun muassa muistisairaiden määrää. Toimintakyvyn alenemiseen liittyvän hoidon vuoksi yhteiskunnalle aiheutuvat kustannuksetkin tulevat lisääntymään. Kustannuksista johtuen avohoidon merkitys tulevaisuudessa tulee kasvamaan. Kehittämishankkeen tavoitteena oli saada päiväkeskuspalvelun viriketoiminta entistä asiakaslähtöisemmäksi. Päiväkeskuspalvelu on osa Tampereen kaupungin kotihoidon palvelukokonaisuutta. Toiminnan tavoitteena on tukea kotona asumista edistämällä asiakkaan voimavarojen ja toimintakyvyn ylläpitämistä. Lähtökohtana kehittämistyössä oli ikäihminen luovana toimijana ja hoitotyöntekijöiden omien luovien voimavarojen vahvistaminen. Kehittämishanke toteutettiin poikkihallinnollisena ja moniammatillisena toimintana sosiaali- ja terveysalan toimijoiden ja kulttuuri- ja vapaa-aikatoimijoiden välillä. Tässä hetkessä -interventiot toteutettiin yhteisötaiteen keinoin. Yhteisötaiteilija ja hänen työparinaan toiminut päiväkeskuksen hoitohenkilöstö kehittivät ja toteuttivat yhdessä viriketoiminnan sisältöjä. Toiminnan tuottajana oli kaupungin kulttuuripalvelujen koordinaattori. Opinnäytetyön tilaaja oli Tampereen kaupunki. Kehittämistyö tehtiin asiakaslähtöisen palvelun parantamiseksi tuotteistamalla Tässä hetkessä -toimintamalli. Kaupunkistrategian mukaisesti asiakaslähtöisten palvelujen tulee toimia laadukkaasti ja palvelujen tulee olla tasapuolisesti kuntalaisten saatavilla. Tuotteistamalla toimintamalli palvelua voidaan toteuttaa eri yksiköissä kuin missä pilottihanke toteutettiin. Toimintamalli soveltuu muidenkin kuin ikäihmisten palvelujen tuottamiseen. Opinnäytetyö selvittää miten kahden eri ammattikunnan välisenä yhteistyönä kehitettiin sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjä päiväkeskuksiin ja miten kehittämishankkeen aikana esille tulleet viestintään liittyvät ongelmat ratkaistiin. Opinnäytetyö on konstrukttiivinen, tutkimuksellinen kehittämistyö. Kehittämistyössä käytettiin kvalitatiivisia menetelmiä mm. havainnoimalla, haastatteleamalla avainhenkilöitä ja koekäyttämällä kehitettyjä toimintasisältöjä ja palveluja. Kehittämistyön tuloksena syntyi ikääntyneiden päiväkeskuksiin Tässä hetkessä -tuotekokonaisuus, joka sisältää moniammatillisena työparityöskentelynä toteutuneiden interventioiden lisäksi Viriketoimintakansiot, Viriketoimintapakit sekä haastattelurungon luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin. Lisäksi poikkihallinnolliseen tuottamiseen laadittiin viestintäsuunnitelma. Tässä hetkessä -toimintamalli on väline yhteisötaiteen keinoin toteutettavaan sosiaaliseen kuntoutukseen. Mallissa on ratkaisuja eri sektoreiden välisen yhteistyön kehittämiseen.	
Asiasanat sosiaalinen kuntoutus, toimintamallit, vanhukset, yhteisötaide, yhteisöviestintä	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Tarja Järvinen	Number of Pages 56
Title The <i>Tässä hetkessä / At the Moment</i> Project. Social Rehabilitation Methods for Elderly People in the Municipal Day Centres in Tampere	
Supervisors Päivi Ruutiainen, Jari Hoffren	
Subscriber and/or Mentor City of Tampere, Tuula Haavisto	
Abstract The aim of this Thesis is to create an operations model for a of social-rehabilitation programme in the municipal Day Centres of the City of Tampere. The scenario for the future is that the number of aged people will increase. Since people live longer, this means that the problems with memory will increase as well as other functional disabilities. Because of the increasing costs, the significance of outpatients care will grow. The aim of the study is to find out better ways to provide customer-oriented activities services to the Day Centres. The Day Centres are part of Home Care facilities that the city provides to those who need support while living at home. The starting point for the study was to develop methods that support nursing staffs own creative capacity when they carry out activities for the clients, and so that the elderly clients can be seen as creative persons. The development project was carried out as a multi-administrative and as a multi-professional co-operation between cultural- and social and welfare -departments. The <i>Tässä hetkessä / At the Moment</i> -interventions were acted out by using community art methods. The artist and nursery staff together were developing and practicing activities for the clients. The cultural producer was a coordinator who works for the Tampere City Cultural Affairs. The subscriber of this Thesis is the City of Tampere. The aim of the study was to develop more customer-oriented services. By productization <i>At the Moment</i> -methods can that aim be reached. The operations model can also be used in other institutions and with other clients as well, young and old. This Thesis is a constructive development project. The used methods are qualitative ones: observations, interviews and testing services and artistic methods. The results are: <i>At the Moment</i> -product, different types of Activities-Manuals and Activities-Kits with materials. Also as a result an interview-form for nursery staff to interview clients was produced and a practical informational guideline concerning community communication. The <i>Tässä hetkessä / At the Moment</i> -operations model is a method using community art as a method to carry out social rehabilitation. In addition the operations model produced methods for developing crossover institutional co-operation.	
Keywords community art, community communication, elderly person, operations model, social rehabilitation	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ ABSTRACT

1.	JOHDANTO	6
2	TÄSSÄ HETKESSÄ -KOKONAISUUS	8
2.1	Lähtökohtana ikäihminen luovana toimijana	8
2.2	Vertaisarvioinnilla muiden kokemukset hyödyksi	10
2.3	Tässä hetkessä -toiminnan tavoitteet	13
2.4	Tässä hetkessä -toiminnan kehittyminen	14
2.5	Tässä hetkessä -tuotepaketti	20
3	TOTEUTTAMISEN YMPÄRISTÖ JA SIDOSRYHMÄT	21
3.1	Organisaation nykytilanne (tilanne 2012)	22
3.2.1	Tilaaajaorganisaatio	22
3.2.2	Tuottajat	23
3.3	Toimintaan liittyvät sidosryhmät	24
3.4	Päiväkeskustoiminta	24
4	KEHITTÄMISEN KOHTEENA VIESTINNÄN PARANTAMINEN	25
4.1	Kehittämistyössä käytetyt menetelmät	26
4.2	Ongelmana erilainen työ- ja viestintäkulttuuri	28
4.3	Yhteistyön rakentaminen viestinnän avulla	29
4.4	Yhteisen viestinnän tavoitteet	31
4.5	Viestien ketju eli sidosryhmien välinen viestintä	34
5	TARVE POIKKIHALLINNOLLISEEN KEHITTÄMISTYÖHÖN	37
5.1	Rakenteellisten muutosten avulla luova toiminta hoitotyöhön	37
5.2	Myönteisten asenteiden juurruttamista ja levittämistä	38
6	POHDINTAA	39
6.1	Tulokset	39
6.2	Tässä hetkessä -toiminnan jatkotoimenpiteitä ja kehittämisen kohteita	42
6.3	Uusia rakenteita, uusia sisältöjä	43
6.4	Lopuksi	44
	LÄHTEET	45
	LIITTEET	48

1. JOHDANTO

Kun yhteisötaiteilija Minna Eloranta tuli luokseni ja kertoi, että hänellä on idea vanhuksille järjestettävästä Tässä hetkessä -julistekurssista, en tiennyt mihin luovan kuntoutuksen kehittämisessä tulen osallistumaan. Niin siinä sitten kävi, että ryhdyimme toteuttamaan julistekurssia, minä tuottajana ja Minna sisällön toteuttajana. Ei ollut vaikea innostaa Tammelan palvelukeskuksen vapaa-ajantoiminnasta vastaavaa Päivi Harjua mukaan projektiin, päinvastoin, hän oli heti valmis järjestämään tilat meidän käyttöömme. Siitä lähti etenemään melkoinen kaari Tässä hetkessä -luovan toiminnan saattamiseksi myös vanhusten erityisryhmille. Opinnäytetyöni kertoo Tässä hetkessä -tuotekokonaisuuden kehittämisestä ikääntyneiden päiväkeskuksiin ja niistä viestintään liittyvistä ongelmista, joita tuotekokonaisuuden tuottamisessa koin.

Tässä hetkessä on yhteisötaiteellinen toimintamalli sosiaalisen kuntoutuksen edistämiseksi. Toimintamallin perustana on moniammatillinen ja poikkihallinnollinen kehittäminen. Sisältöä ikääntyneiden viriketoimintaan ovat yhteistyössä kehittäneet yhteisötaiteilija ja päiväkeskuksen hoitohenkilöstö. Minun roolini on ollut toiminnan tuottaminen, rahoittaminen, kaupungin kulttuuripalvelujen määrärahoilla. Toimintaa rakentaessa nousi ongelmia, joista monet liittyivät viestintään. Hoitohenkilöstö ilmaisi huolensa, etteivät he tunne tarpeeksi asiakkaidensa mieltymyksiä ja näiden kulttuuriharrastuneisuutta. Tämä vaikeutti asiakaslähtöisen viriketoiminnan toteuttamista. Itse taas olen kokenut, ettei tieto viriketoiminnan kehittämisestä ja toteuttamisesta tavoita toiminnan rahoittajatahoa ja tilaajaa. Toiminnan rahoittaa ikäihmisten palvelujen lautakunta konsernihallinnon tilaajaryhmän tilaamana. Kulttuuripalvelut-yksikön tilastoinnissa on näkynyt vain tapahtumien lukumäärä ja tapahtumiin osallistuneiden määrä. Raportointi on ollut puutteellista, koska sisältöjä ei ole avattu raportissa juuri lainkaan.

Opinnäytetyöni kehittämiskohde oli Tässä hetkessä -toiminnan myötä esille nousseiden viestintään liittyvien ongelmien ratkominen. Samankaltaisiin ongelmiin ovat etsineet ratkaisua, eri puolilla Suomea, muutkin ikäihmisille kulttuuripalveluja tuottavat. Sosiaali- ja terveysalan toimijoiden ja kulttuuri- ja vapaa-aikatoimijoiden välinen yhteistyö elää voimakasta kehittymisen aikaa ja asiakaslähtöisen palvelun tuottaminen on kaikkien tavoitteena. Yhteistyö ei kuitenkaan aina ole ollut kitkatonta. Tämä osal-

taan johtuu toimijoiden erilaisista työ- ja viestintäkulttuureista. Vaikka Tässä hetkessä -toiminta on ollut luovien menetelmien kehittämistä vanhusten erityisryhmille, on se ollut myös poikkihallinnollisen toimintamallin rakentamista. Kokeilemalla sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjä alkoi yhteisen työkuulttuurin rakentuminen sosiaali- ja terveysalan toimijoiden ja kulttuuritoimijoiden välillä. Tässä hetkessä -yhteisötaiteellista toimintamallia voidaan käyttää esimerkkinä poikkihallinnolliseen ja moniammatilliseen työskentelyyn. On järkevää ottaa oppia toisten kokemuksista ja arvioida omaa toimintaansa suhteessa muiden hankkeista saatuihin kokemuksiin. Kenties laatimani haastattelurunko luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin löytää tiensä muidenkin kuin tamperelaisten vanhustyöntoimijoiden käyttöön. Sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien kehittäminen on ajankohtaista mm. sen vuoksi, että ennusteiden mukaan muistisairaiden ihmisten määrä Suomessa tulee lisääntymään väestön ikääntymisen myötä. Tämä tulee näkymään myös päiväkeskusten asiakkuuksissa.

Opinnäytetyöni tilaaja on Tampereen kaupunki ja työtä voidaan pitää myös välineenä, jolla kaupungissa toteutettavaa kehittämistyötä voidaan esitellä. Tässä hetkessä on kokonaisuus, tuote, jota kulttuuripalvelut tuottaa kotihoidon ikääntyneiden päiväkeskuksiin ikäihmisten palvelujen lautakunnan myöntämällä määrärahalla. Toiminta voi siten jäädä pysyväksi, koska sitä ei rahoiteta hankerahoituksella, vaan perustoi-
mintaan varatulla toimintamäärärahalla.

Tässä hetkessä -toiminnan tuotteistamisen tarkoitus on saada kaikkiin kaupungin päiväkeskuksiin yhtenäinen sosiaalisen kuntoutuksen toimintatapa, jolloin asiakkaista tulee yhdenvertaisia palvelun suhteen, riippumatta siitä, missä päiväkeskuksessa he ovat asiakkaina. Mallina kokonaisuus on käytettävissä myös muihin tuotteisiin ja yksiköihin.

Opinnäytetyöni on konstruktiiivinen, tutkimuksellinen kehittämistyö. Lähdin etsimään ratkaisuja ja uusia ideoita poikkihallinnolliseen tuottamiseen, jossa koin olevan ongelmia yhteiseen työ- ja viestintäkulttuuriin liittyen. Kehittämistyössä olen käyttänyt kvalitatiivisia, laadullisia menetelmiä. Toiminnallisia sisältöjä on kehitetty mm. hoitohenkilöstöä haastatteleamalla, havainnoimalla sekä arvioimalla muiden vastaavien hankkeiden tuloksia ja kokemuksia. Toiminnan kehittäminen perustuu myös tutkittuun tietoon kulttuuritoiminnan hyvinvointivaikutuksista. Työssäni avaan syitä ja taustaa

mihin Tässä hetkessä -toiminta tähtää, kuinka kehittämistyö on edennyt ja mihin tietopohjaan toiminta perustuu.

Lyhyt selvitys tuottaja-termistä: Tampereen kaupungissa toteutetaan tilaaja–tuottaja -mallia. Tekstiosuudessa, jossa kerron toiminnan tuottamisesta, olen lyhentänyt kulttuurituottajan tuottajaksi. Kulttuuripalvelut on tuottajayksikkö, koordinaattori on henkilö, joka tuottaa kulttuuripalveluita. Käytän tuottaja-termiä tekstissä, en koordinaattoria, koska opinnäytetyö on kulttuurituottaja-opintokokonaisuuteen liittyvä ja koordinaattori on Tässä hetkessä -toiminnan tuottaja. Tässä hetkessä -toimintaan liittyvä tuottaja ei ole hallinnollinen vaan operatiivinen termi.

2 TÄSSÄ HETKESSÄ -KOKONAISUUS

2.1 Lähtökohtana ikäihminen luovana toimijana

Taide elämyksenä, merkityksinä ja taidenautintoina sellaisenaan on osa ihmisen tarpeita (Liikanen 2010, 65). Jokaisella tulisi olla oikeus osallistua taiteen ja kulttuurin tekemiseen ja kuluttamiseen. Taidetoiminnan tulisi olla osa myös hoitolaitoksen arkea. (Hohenthal-Antin 2006, 34–35.)

Leonie Hohenthal-Antin on toiminut pitkään ikäihmisten kulttuuritoiminnan parissa. Hän tutki väitöskirjassaan ”Luvan ottaminen – ikäihmiset teatterin tekijöinä” senioriteatteria ja ikäihmisiä taiteen tekijöinä. Ikäihmiset olivat tekijöitä, eivät vain katsojia. Hän jatkaa taidetoiminnan ja seniori- ja vanhustyön yhdistämisen pohdintaa myös teoksessaan ”Kutkuttavaa taidetta”. (Hohenthal-Antin 2006.) Hän toteaaakin, että teatterihanke Kutkutus osoitti, ettei fyysinen vajavuus ole este teatterin tekemiseen. Hohenthal-Antin puhuu teoksessaan taidegerontologiasta, hänen itsensä muotoilemasta ”tieteenalasta”. Tähän hän viittaa tekstissään iän tuomaan lisäarvoon taiteen tuottamisessa. (mt., 7–9.) Teoksessaan hän toteaa myös, että taidetoiminta voi olla yksi tie kohti hyvää vanhuutta (mt.,8). Taide ja luova toiminta luovat ikäihmiselle mitä parhaimmat edellytykset kokea elämisen merkityksellisyys ja yhteisöllinen aktiivisuus. Luova toiminta tarjoaa arvostusta ja osallisuutta ja siten luova toiminta tarjoaa van-

hukselle elämisen mielen. Luova toiminta voi olla mukana lisäämässä elämänlaatua ja elämän merkityksellisyyttä (mt., 15).

Hohenthal-Antin kritisoi ikäihmisten kulttuuria käsitteleviä tutkimuksia, jotka ovat painottuneet lähinnä terveys- ja hoivatieteeseen. Esteettiset arvot ja taidetoiminnan itseisarvo jäävät niissä sivuun ja taide mielletään pelkästään terveyttä edistäväksi välineeksi. (Hohenthal-Antin 2006, 17.) Taidetoiminnassa puhutaan muun muassa ennaltaehkäisystä, terapiasta ja elämänhallinnasta. Taide on kuitenkin itsessään arvokasta. Hän kritisoi myös, että tähän asti on ikäihminen haluttu nähdä vain taidetoiminnan kohteena. Puhutaan myös virikepalveluista, joita on saatavilla esimerkiksi valmiina paketteina ja kursseina, eikä panosteta ikäihmisen omaehtoiseen toimintaan. Ikäihmisten oma kulttuuri syntyy heidän omista luovista voimavaroistaan ja edellytyksistä käsin. Heidän kulttuurinsa kumpuaa heidän omasta elämisen maailmastaan, eletystä elämästään ja rikkaasta kokemusvarannostaan. (mt., 24.)

Kun lähdin yhteisötaitelija Minna Elorannan ja hoitohenkilöstön kanssa toteuttamaan ja kehittämään Tässä hetkessä -toimintaa, oli tavoitteena osallistaa ikääntyneitä osaksi yhteisötaidetta, sekä luoda heille mahdollisuuksia kokea elämyksiä ja toteuttaa itseään ja samalla tarjota hyvinvointia lisäävää toimintaa. Toimintaa voisi kuvailla taiteen ja kuntoutuksen rajapinnalla toimimisena. Tässä hetkessä on sekä yhteisötaidetta että kuntouttavaa ja voimaannuttavaa viriketoimintaa.

Tässä hetkessä -toimintaa tuotetaan päiväkeskuksen asiakkaille. Heidän toimintakykynsä on jonkin syyn vuoksi alentunut. Asiakkaina on muistisairaita, aivohalvauksesta kuntoutuvia tai asiakkaiden toimintakyky on jostain muusta syystä alentunut. Siitä huolimatta heillä on oikeus osallistua luovaan toimintaan tekijöinä ja kokijoina. Kuntalaisina heidän tulisi olla palvelun suhteen tasavertaisia paremmassa kunnossa olevien ikätovereidensa kanssa. Viriketoimintaa toteutettaessa on huolehdittava, että ryhmässä on kaikilla samanlaiset mahdollisuudet osallistumiseen, vaikka asiakkaat ovat toimintakyvyltään hyvin erilaisia. Lisäksi toiminnan on oltava osallistujille mielekästä ja motivoivaa. On lisäksi muistettava, että hoitohenkilöstöä velvoittavat alan eettiset ohjeet, joissa vedotaan apua tarvitsevan ihmisen oikeuteen tulla kuulluksi ja kunnioitetuksi tasa-arvoisena ihmisenä (SuPer 2012).

Päiväkeskusten viriketoiminnan toteuttaminen on hoitohenkilöstön vastuulla. Asiakkaille järjestetään virikkeellistä, kuntouttavaa, omatoimisuutta tukevaa ja sosiaalisia kontakteja ylläpitävää toimintaa. Käsitteinä puhutaan toimijuudesta ja toimintakyvystä. Toimijuus lähtee ikäihmisestä itsestään, hänen omasta toimintatavastaan ja siitä mitä hän osaa, haluaa ja kykenee. Toimintakyky on taas ulkoapäin mitattavaa, yleensä fyysistä ominaisuutta. (Koskinen 2011.)

Vanhustyön ammattilaisille on haastetta, kuinka aktivoida ikäihminen osallistumaan taidetoimintaan ja ottamaan käyttöön näiden luovat voimavarat (Hohenthal-Antin 2006, 16). Yhteisötaiteellinen toiminta on osa sosiaalista kuntoutusta. Tässä hetkessä perustuu yhteisötaiteen keinoin toteutettavaan viriketoimintaan, sillä taide voi olla tie voimaantumiseen. Itsensä toteuttamisella ja luovaan toimintaan osallistumalla on ihmisarvoa ja merkitystä ikään katsomatta. Kun ikäihminen punoo elämänsä kokemukset taiteeksi, hän tekee samalla oman elämänsä arvokkaaksi. (Hohenthal-Antin 2006, 19; 178). Yhteisötaiteessa osallistujat pääsevät taiteilijoiden opastuksella taiteen keinoin tutkimaan suhteitaan itseensä, toisiin ihmisiin ja paikkaansa maailmassa (Bardy & Haapalainen & Isotalo & Korhonen 2007, 24). Tässä hetkessä -yhteisötaiteen keinoin toteutettu taidetoiminta on ollut osallistujilleen antoisaa. Palautteet ovat olleet sekä asiakkailta että hoitohenkilöstöltä myönteistä. Taiteen merkitys on ollut elämyksiä tuottavaa. (Eloranta 2008; 2009.)

2.2 Vertaisarvioinnilla muiden kokemukset hyödyksi

Tässä hetkessä -toiminnan tuottamiseen liittyen olen tehnyt vertaisarviointia (benchmarkaus) muihin samankaltaisiin hankkeisiin. Lisäksi olen kerännyt tietoa virike- ja taidetoimintaan liittyvien tutkimusten tuloksista. Muiden kokemukset ja tutkimukset ovat olleet kullannarvoisia kun minä ja yhteisötaiteilija Minna Eloranta olemme sopineet toiminnalle suuntaviivoja.

Rauman seudulla toteutetussa Kulttuurilaturi-projektissa saatiin samanlaisia kokemuksia kuin mitä olemme saaneet omassa toiminnassamme. Arvioinnin kohteena tarkastelin taiteilijoiden ja hoitohenkilöstön väliseen kommunikointiin liittyviä asioita. Kulttuurilaturissa kokemuksia kerättiin taiteilijoiden vierailuista vanhainkodeissa ja palveluasumisyksiköissä. Jatta Kurppa laati perehdyttämiskansion ikäihmisten paris-

sa kulttuurityötä tekeville. Keskeisenä tavoitteena oli eri toimijoiden välisen kommunikaation helpottaminen. Toiminnassa koettiin hyväksi, että yksiköt ja hoitohenkilökunta saivat vaikuttaa toimintaan, esimerkiksi kuinka monta kertaa taiteilija vieraili samassa ryhmässä. Taiteilijat myös toivat uusia menetelmiä ja toimintamalleja. Taiteilijat toivoivat henkilökunnan osallistumista ja paikalla oloa kulttuurituokion aikana. Huonoina kokemuksina toiminnassa todettiin olevan mm. se, etteivät taiteilijat tienneet toimintaan osallistuvien vanhusten toimintakyvystä ennakkoon mitään. Hoitohenkilökunta olisi toivonut, että taiteilijat olisivat olleet yhteydessä yksikköön ennen tuloaan, jotta asioista olisi voinut kertoa ennakkoon. Myös aikataulut ja kulttuurituokioiden ajallinen joustamattomuus koettiin jossain määrin ongelmallisiksi. Lisäksi kielteistä mielikuvaa aiheuttivat väärinkäsitykset toiminnan sisällöstä. Huonot kokemukset liittyen ulkopuolisten taiteilijoiden vierailuihin liittyivät järjestelyihin, aikataulutukseen ja informaation kulkuun. (Kurppa 2009, 6—9.)

Helsingissä, Lahdessa, Turussa ja Jyväskylässä toimivassa Osaattori-hankkeessa haetaan siltaa taiteilijoiden ja hoitosektorin välille. Osaattorissa on eri aloilta valittuja taiteilijoita, jotka jalkautuvat vanhustenhuollon pariin. Hoitohenkilöstö selvitti taiteilijoille hoitotyön arkea ja käytäntöjä järjestämällä heille työpajan aiheesta. Kohtaamisten kautta hoitohenkilöstö voi hyödyntää taiteellisia metodeja työssään ja vanhuksille kohtaamisista on iloa ja elämyksiä. (Karlqvist 2012.) Osaattori-hankkeessa järjestetään taidekoulutusta vanhustyön ammattilaisille ja vanhustyössä toimiville, koulutusta taiteilijoille vanhusten parissa toimimiseen, taide-esityksiä vanhusten palveluyksiköihin ja tanssikummitoimintaa. (Osaattori 2012.) Tampereella vastaavaa koulutusta kulttuuritoimijoille on järjestänyt työväenopisto. Tarve koulutuksille nousi Tässä hetkessä -kehittämistyön myötä.

Vanhustyön keskusliitto on toteuttanut tutkimuksia päiväkontoutuksesta ja viriketoiminnan vaikutuksista ikääntyneiden toimintakykyyn ja terveyteen sekä askartelusta vanhustyössä (Viramo 1998; Weckroth 1999). Askartelulla todettiin olevan kokonaisvaltainen vaikutus vanhuksen toimintakykyyn ja askartelu voidaan nähdä terapeuttisena toimintana (Weckroth 1999). Viramon tutkimuksessa kuntouttavan toiminnan merkittävimmät vaikutukset näkyivät kuntoutujien psyykkisen toimintakyvyn parane misena (Viramo 1998, 82). Myös nämä tutkimukset tukevat luovan toiminnan käyttöä päiväkeskuksissa kuntouttavana menetelmänä.

Tampereen vanhusten laitoksissa, Koukkuniemen vanhainkodissa ja Kaupin sairaalassa toteutettiin Kulttuurikaari-hanke, jossa kehitettiin laitosten asiakkaille sosiaalisen kuntoutuksen menetelmiä. Loppuraportissaan yhteisötaiteilija Minna Eloranta toteaa, että moniammatillinen yhteistyö edisti eri osapuolten ammatillista kehittymistä ja tiedonsiirtoa luovan kuntoutuksen ohjaamisessa. Tässä hetkessä -toiminta vahvisti vuorovaikutusta potilaiden ja asukkaiden sekä hoitohenkilökunnan välillä ja antoi positiivisia hetkiä heille. Toimintaan osallistuneet hoitajat kertoivat palautteessaan, että he kokivat toiminnan edistävän myös heidän omaa hyvinvointiaan. (Eloranta 2011.)

Kulttuurin vaikutuksista ihmisen terveydentilaan ja terveyden tunteen kokemiseen on tehty paljon tutkimuksia. Markku T. Hyypä on tutkimuksissaan todennut, että kulttuurin kuluttajat elävät pidempään kuin ne, jotka eivät harrasta tai käytä kulttuuripalveluita. Hyypä kuitenkin arvelee, että suojatekijänä on taustayhteisön sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma eikä kulttuurin kuluttaminen sinänsä. (Hyypä & Liikanen 2005; Hyypä 2010.) Hyypän tutkimusten tuloksissa tuli esille, että erityisesti musisointi ja kuorolaulu tuottivat harrastajalleen mielihyvää ja hyvän terveyden kokemuksen (mt.).

Teppo Särkämö on tutkinut musiikin käyttöä neurologisista sairauksista kärsivien henkilöiden kuntoutuksessa. Sekä puhuminen että laulaminen aktivoivat ohimolohkon kuuloaluetta. Afasiapotilaat kykenevät laulamaan tuntemansa laulun sanat paremmin kuin puhumalla. (Afasia = aivolähtöinen puhehäiriö; vaikeutta ymmärtää ja tuottaa puhuttua tai kirjoitettua kieltä.) Myös puheen tuottamiseen musiikilla on kuntouttava merkitys. Musiikkiterapia saattaa vähentää koetun kivun määrää, se parantaa sykettä ja vaikuttaa positiivisesti verenpaineeseen. Tutkimuksessa todettiin, että musiikin kuuntelu vähensi masentuneisuutta, vähensi sekavuuden tunnetta ja paransi kielellisen muistin tarkkaavaisuuden suuntaamista. Potilaat kokivat itse, että mieliala parani, rentoutui, musiikista sai virikettä ja irtautumista sairaudesta ja että musiikin kuuntelusta oli hyötyä jollakin tavalla. (Särkämö 2009.) Helsingin yliopiston tutkimuksessa 60 aivohalvauspotilasta oli tutkimuksessa mukana. Tutkimuksessa tuli ilmi, että ainoastaan musiikin kuuntelu paransi kielellisen muistin ja tarkkaavaisuuden suuntaamisen toipumista verrokkiryhmiin verrattuna. Tulokset viittasivat myös siihen, että musiikilliset, auditiiviset ja kognitiiviset toiminnot ovat aivoissa läheisesti kytköksissä

toisiinsa. Tulokset myös kannustavat musiikin kuuntelun käyttöä kuntouttavana toimintana. (Särkämö 2009; 2011.)

Särkämö on ollut Miina Sillanpään Säätiön tutkimuksessa mukana, jossa tutkittiin musiikin käyttöä muistisairaiden mielialan, elämänlaadun ja kognitiivisen toimintakyvyn tukemisessa. Tutkimus antoi positiivista tietoa musiikin käytöstä. Säännöllisillä musiikkiaktiiviteeteilla voi olla pitkäkestoista hyötyä muistisairaiden psyykkiselle ja kognitiiviselle hyvinvoinnille. (Särkämö 2011.) Muistaakseni laulan -hankkeen päämääränä oli kehittää muistisairaana ja hänen omaistensa ja hoitajiensa käyttöön musiikkipohjaisia kuntoutusmenetelmiä (Laitinen & Lillandt & Numminen & Kurki 2011). Säätiön tutkimuksessa kannustettiin ryhmätoiminnassa hoitajia käyttämään musiikki-ryhmissä soittimia, kuten piensitaraa ja pianoa. Hankkeeseen liittyy myös opas ohjaajalle (mt., 7).

Tässä hetkessä -tuotepakettiin kuuluu piensitran hankkiminen ja sen opastettu käyttö. Sitran käyttö on helppoa ja sillä voi soittaa, vaikkei olisi koskaan aikaisemmin soittanut mitään instrumenttia. Piensitran on kehittänyt musiikkipedagogi Jonathan Lutz. (Lutz 2012.) Pappilanpuiston päiväkeskuksessa on piensitran käytöstä jo ehtinyt tulla hyviä kokemuksia. Soitinta ovat soittaneet sekä asiakkaat että hoitohenkilökunta. Piensitaraa on käytetty yhteislaulun tukena, jolloin yhden asiakkaan soittaessa, muut ovat laulaneet. Ohjaajien mukaan jotkut vaikeastikin muistisairaajat ovat kyenneet soittamaan piensitaraa. (Eloranta 2012a.)

2.3 Tässä hetkessä -toiminnan tavoitteet

Tässä hetkessä -voimavaratoiminta on kokonaisuus, jonka päätavoite on kehittää ikääntyneille viriketoiminnan sisältöjä ja välineistöä. Kehittämistyötä tehdään moniammatillisena yhteistyönä. Yhteistyön tavoitteena on hoitohenkilöstön oman osaamisen vahvistaminen sekä ikäihmisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukeminen. Voimavarakurssien interventiot mahdollistavat parhaimmillaan syvällisen prosessin, joka tukee sekä osallistujien henkistä että fyysistä hyvinvointia, kehittää kykyä oppia uutta ja tarjoaa palkitsevia vuorovaikutuskokemuksia. Onnistumisen kokemukset voivat vahvistaa uskoa itseensä ja tunnetta kannustavaan yhteisöön kuulumisesta. (Eloranta 2011).

Luovan kuntoutuksen menetelmiä kehittämällä on tarkoitus myös helpottaa hoitotyöntekijöiden työtä. Viriketoiminnan toteuttaminen on hoitohenkilöstön vastuulla. Tässä hetkessä -Viriketoimintapakit ja Viriketoimintakansio auttavat viriketoiminnan toteuttamista arjen kiireen keskellä. (Liite 3) Tavoitteena on, että ohjeistukset ja materiaalipakit ovat siten koottuina, että yksikköön tulevat harjoittelijatkin voivat niitä hyödyntää viriketuokion toteuttamisessa. Tuotteistamisen tavoitteena on, että Tässä hetkessä -toiminta tulee kattamaan kaikki kaupungin päiväkeskukset.

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia on opetusministeriön ehdotus toimintaohjelmaksi vuosille 2010–2014. Ehdotuksen kolme painopistettä ovat: 1) kulttuuri osallisuuden, yhteisöllisyyden, arjen toimintojen ja ympäristöjen edistäjänä, 2) taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja 3) työhyvinvoinnin tukeminen taiteen ja kulttuurin keinoin. (OKM 2010, 3.)

Nämä kaikki kolme osa-aluetta sisältyvät Tässä hetkessä -toimintamalliin. Asiakkaalla on mahdollisuus osallistua taidetoimintaan päiväkeskuksessa. Toiminta on myös yhteisöllisyyttä rakentavaa ja antaa eväitä hyvään elämään. Tässä hetkessä on yhteisötaiteen keinoin toteutettua viriketoimintaa, sosiaalista kuntoutusta. Se on tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään edistämään ihmisten hyvinvointia ja toimintamahdollisuuksia. Yhteisötaiteen keinoin toteutetussa luovassa toiminnassa kaikki ovat mukana tekijöinä, vastaanottajina ja saajina. Parhaimmillaan se on myös työhyvinvointia sekä yhteisötaiteilijalle että hoitohenkilöstölle.

2.4 Tässä hetkessä -toiminnan kehittyminen

Julistekurssi. Tammelan palvelukeskuksessa järjestettiin vuonna 2005 julistekurssi ”Tässä hetkessä”. Kurssi oli tarkoitettu kaikille asiasta kiinnostuneille 65 vuotta täytäneille. Ryhmä ei ollut valmiina olemassa, vaan se muodostui ilmoittautuneista. Kurssin osallistujilta ei vaadittu aiempaa kokemusta tai harrastuneisuutta kirjallisen eikä kuvallisen ilmaisun suhteen. Osallistujia oli melko vaikea houkutella mukaan ja ryhmä jäi pieneksi, kahdeksan henkilöä. Määrä kuitenkin osoittautui onnistuneeksi työn etenemisen kannalta.

Julistekurssin sisällön suunnittelijana sekä ohjaajana toimi yhteisötaiteilija Minna Eloranta. Kurssin tuottivat yhteistyössä kaksi Tampereen kaupungin yksikköä: kulttuuritoimi (nykyisin kulttuuripalvelut) ja Tammelan palvelukeskus.

Tässä hetkessä oli visuaaliseen ja verbaaliseen vuorovaikutukseen painottuva kurssi. Jokainen osallistuja tuotti lopputuloksena teoksen, jossa oli sekä itse tuotettu kuva että siihen liittyvä teksti. Teoksista painettiin julistesarja, joista koottiin pysyvä näyttely Tammelan palvelukeskukseen.

Kurssi saavutti tavoitteensa. Se loi puitteet ryhmäkeskustelulle, joka mahdollisti erilaisten ihmisten ja ajattelutapojen kohtaamisen. Kurssi tarjosi mahdollisuuden jakaa omia kiinnostuksen kohteita, tunteita ja kokemuksia ryhmän muiden jäsenten kanssa tasa-arvoisesti. Monille kurssilla olo oli ylpeyden aihe, josta kerrottiin myös ystäville ja sukulaisille. Julkaistu lopputulos, juliste ja julistesarjasta tehty taidenäyttely ilahduttivat myös muita ikäihmisiä.

Julistekurssista voimavarakurssiin. Julistekurssin onnistumisen ja siitä saadun myönteisen palautteen myötä ryhdyin suunnittelemaan vastaavaa vuorovaikutteista, yhteisöllistä toimintaa ennalta valittujen ryhmien, päiväkeskusryhmien, tarpeisiin. Tammelakeskuksen päiväkeskuksista vastaava Päivi Harju valitsi pilottiryhmäksi Annikin päiväkeskuksen perjantaisin kokoontuvan ryhmän. Ryhmän jäsenet olivat kaikki aivohalvauksesta kuntoutuvia. Heitä oli yksitoista ja he olivat iältään 48–70-vuotiaita. Heistä osa oli lähes puhekyvyttömiä ja/tai toispuoleisen halvauksen kokeneita. Siksi aiemman kurssin rakenteen ja harjoitusten toistaminen ei ollut mahdollista, vaan toiminta suunniteltiin visuaaliseen ilmaisuun painottuvaksi. Fyysiset rajoitteet otettiin huomioon niin, että taidetoiminnan keinoin voitiin kuntouttaa myös mm. koordinaatiota ja motoriikkaa. Kurssi toteutettiin syksyllä 2008.

Voimavarauttavien taidekurssien suunnittelu vaati osallistujaryhmän erityistarpeiden kartoittamista ja seuranta sekä ryhmä- että yksilötasolla (Eloranta 2011). Ennen kurssia yhteisötaiteilija kävi yksikössä tutustumassa henkilökuntaan ja esittäytymässä ryhmälle. Hän kertoi osallistujille, että kurssin tarkoituksena on kokeilla uusia asioita ja kuvan tekemistä sekä viihtyä yhdessä. Osallistujilla oli mahdollisuus vaikuttaa

kurssin kehittymiseen ja sisältöihin. Olennaista kurssissa oli, että jokaisen osallistujan yksilölliset tarpeet ja rajoitteet huomioitiin toiminnassa. Taiteilija ja päiväkeskuksen henkilöstö loivat puitteet sellaisiksi, että ne mahdollistivat asiakkaan yksilöllisen huomioimisen.

Tässä hetkessä -voimavarakurssi suunniteltiin toteutettavaksi yhteisötaiteen keinoin. Kurssilla tehtiin rentouttavia harjoituksia tunnelmallisessa ilmapiirissä mm. maalamalla ja piirtämällä eri välineillä. Ohjaukset oli kahdeksan. Harjoitukset tähtäsivät omien mieltymysten tiedostamiseen ja tunteiden ilmaisuun. Taideohjaus pyrki ryhmätoimintaan, jossa osallistujat pystyivät kehittämään sekä visuaalista hahmotuskykyä että kielellisiä valmiuksia. Toiminta perustui ammattitaiteilijan, apuohjaajan (hoito-henkilöstöstä) ja ryhmän jäsenten väliseen vuorovaikutukseen. (Eloranta 2008.)

Voimavarakurssin onnistuminen päiväkeskuksessa vaati myös henkilökunnan sitoutumista asiaan. Sen lisäksi, että päiväkeskuksen henkilöstön piti hoitaa kaikki omat tehtävänsä, tuli yhdestä myös ohjaajan työpari. Maarit Halonen toimi apuohjaajana Minna Elorannan kanssa koko kurssin ajan. Sitoutuminen työskentelyyn vaati käytännössä myös työaikajärjestelyjä Halosen osalta.

Vaikka kurssin tavoitteena ei ollutkaan valmiit taideteokset vaan tekeminen, innostuivat kurssilaiset toteuttamaan ei-esittävää yhteistaideteosta. Osallistujat sopivat myös mitä tekniikkaa käytettäisiin. Värimaailmoiksi valittiin sini-vihreät ja puna-keltaiset värit.

Molemmassa maalauksissa käytettiin samanlaista tekniikkaa: aluksi koko pöydän peittävä, pitkä paperi kasteltiin isolla pensselillä, jonka jälkeen se maalattiin peiteväreillä ja lopuksi märkä väripinta käsiteltiin paperilla painamalla ja tikulla piirtämällä. Maalauksen työstämistä jatkettiin useammilla tapaamiskerroilla. Työskentelyn aikana kuuluva äänimaailma oli valittu värimaailman mukaan, musiikki oli joko rauhoittavaa tai energistä. Rentouttavan musiikin soidessa myös työskentelijät olivat puhumatta.

Ryhmätoista muodostui taideteos, maalaussarja, jonka nimeksi osallistujat antoivat Väripaletti. Teos ripustettiin yhteisvoimin päiväkeskus Annikin seinälle. Lopuksi päi-

väkeskuksessa vietettiin näyttelyn avajaisia osallistujien, omaisten, tuttavien, henkilökunnan ja muiden yhteistyötahojen kanssa.

Annikin voimavarakurssin avulla toivoin löytyväni toimintamallin, jota voitaisiin toteuttaa myös muiden päiväkeskusryhmien kanssa. Nyt toteutetun kurssin tavoitteet ja arvot olivat pitkälti samoja kuin julistekurssissakin oli ollut. Poikkeuksena oli jo heti aluksi tehty päätös, ettei kurssin tavoitteena ollut tuottaa valmista taideteosta, mikäli sellaista ei kurssin kuluessa luonnostaan syntyisi. Tärkeämpänä oli ”tässä hetkessä”-kokeminen ja sen lisäksi toiminnan eteneminen tavoitteellisesti. Johtavana ajatukseksi oli, että tämä hetki on tärkeä ja arvokas sellaisenaan.

Yhteisötaiteilija Minna Eloranta laati Tässä hetkessä -voimavarakurssista loppuraportin. Raporttiin on dokumentoitu kuvin ja päiväkirjamaisiin merkinnöin kurssin eteneminen. Dokumentissa on myös osallistujien allekirjoittama lupa kuvien käyttöön liittyen.

Jatkoa päiväkeskus Kyllikissä. Päiväkeskus Annikin voimavarakurssin onnistuminen antoi pohjan jatkosuunnitelmille. Vastaavanlaisia voimavarakursseja ryhdyttiin järjestämään myös muille päiväkeskusryhmille. Haasteen toiminnalle loi ryhmien hyvin erilaiset vaatimukset. Toimintaa toteutettiin vuosien 2008–2011 aikana siten, että kussakin päiväkeskuksessa oli asiakkaat eri kriteerein valittu ryhmään. Päiväkeskus Annikki oli tarkoitettu aivohalvaus- ja afasiapotilaille, päiväkeskus Kyllikki keskittyi ikäihmisten sosiaaliseen ja fyysiseen kuntoutukseen ja päiväkeskus Kullervon toiminta taas oli suunnattu muistisairaiden henkilöiden tarpeisiin. Vuodesta 2012 ryhmät muuttuivat alueellisiksi ja asiakkaiden syyt olla päiväkeskuspalvelun piirissä ja kyseissä ryhmässä vaihtelevat. Ryhmät ovat ns. sekaryhmiä.

Päiväkeskus Kyllikissä oli tähänastisista ryhmistä suurin ryhmä, 18 henkilöä. Ryhmä jaettiin kahteen osaan, joista toisen ryhmän kanssa työskenteli yhteisötaiteilija ja henkilökunnasta oleva ohjaaja. Samanaikaisesti järjestettiin muuta viriketoimintaa toiselle osalle ryhmää. Tilat mahdollistivat tämän erikseen työskentelyn. Tässä hetkessä -tehtävät painottuivat visuaaliseen ja verbaalisen vuorovaikutukseen. Kurssilla kirjoitettiin, tehtiin kuvaharjoituksia ja tutkittiin tekstejä, esineitä ja asioita osallistujia kiinnostavista aihepiireistä. Toimintaan liittyi moniaistillisuus musiikin, tuoksujen, makujen, liikkeen, hengityksen, muistojen, tunteiden, mielipiteiden ja kokemusten jaka-

misen kautta. Kurssin keskustelut, tehtävien teemat ja sisällöt syntyivät osallistujien omien intressien pohjalta. Osallistujilla oli mahdollisuus vaikuttaa kurssiin toteutukseen koko kurssin ajan. Helppojen harjoitusten kautta osallistujat saivat onnistumisen kokemuksia. Kurssin aikana osallistujat loivat teoksia päiväkeskuksen tiloihin ja näin vaikuttivat omaan elinympäristönsä viihtyvyyteen. Ohjaukset kullekin ryhmälle oli 8 kertaa. Työparina yhteisötaiteilijalla olivat Kirsi Kalliomäki-Kovaljeff ja Mirka Vuoristo.

Kyllikin voimavarakurssilla kokeiltiin interventioissa uusia, erilaisia menetelmiä kuin aiemmin oli toteutettu. Uusien menetelmien lisäksi uudistettiin raportointia ja toiminnan dokumentointia. Eloranta laati raportin, jossa toiminnan kuvauksen ja kuvallisen dokumentoinnin lisäksi hän laati työpajaideoita ohjaajille. Ohjaukset jäivät yksiköön hoitohenkilöstön käyttöön. Työpajaideat olivat syntyneet ja kehittyneet yhteistyössä asiakkaiden, yhteisötaiteilijan ja hänen työparinaan työskennelleiden hoitajien kanssa. (Eloranta 2009).

Päiväkeskus Kullervon asiakkaat olivat muistisairaita. Kullervossa toteutettiin kaksi viriketoiminnan kurssia, jotka molemmat kestivät kaksi kuukautta. Osallistujia kummassakin ryhmässä oli kymmenen asiakasta. Kurssilla kehitettiin osallistavia viriketoiminnan menetelmiä muistisairaiden asiakkaiden kuntoutumisen ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Työpareina yhteisötaiteilijan kanssa kurssilla olivat päiväkeskuksen hoitohenkilöstöstä Hille Haikonen, Ritva Lehtovuori, Piia Kirjonen ja Merja Katinmäki.

Asiakkaat olivat ilmaisseet halunsa käsillä tekemiseen. Haasteita kuntouttavan taide- ja kädentaitotoiminnan järjestämiseksi keskivaikeasti muistisairaille asiakkaille oli paljon, ohjaajakin piti olla kaksi yhteisötaiteilijan lisäksi. Tällainen järjestely ei aina ole mahdollista, koska päiväkeskuksen muut toiminnot on myös hoidettava. Keskivaikeasti muistisairaat tarvitsevat apua varsinkin päättelyä ja muistamista vaativien tehtävien suorittamisessa. Toiminnan tulisi olla osallistujille mielekästä ja motivoivaa.

Kullervon kurssin raportti on koottu kuvaamaan viriketoiminnan menetelmiä ja raportti toimii viriketuokioiden toteuttamisen ohjeistuksena hoitohenkilöstölle. Raportin lisäksi yhteisötaiteilija kokosi virikevälineistöä hoitohenkilökunnan käyttöön. Välineistöt ja ohjeet viriketuokioiden pitämiseen koottiin erillisiin materiaalipakkeihin. Pakkien ma-

teriaalien ja ohjeiden avulla viriketuokion pystyy toteuttamaan vaikka yksikköön tulevat hoitoalan harjoittelijat. (Eloranta 2010.)

Työhyvinvointia. Tammelan palvelukeskuksen henkilökunnalle järjestettiin työhyvinvointipäivä, jossa käytettiin luovia menetelmiä. Eloranta ohjasi henkilöstölle samoilla menetelmillä taidepajan kuin mitä vanhusten kanssa oli toteutettu. Näin kaikki virastomestareista esimiehiin pääsivät kokeilemaan yhteisötaidetta. Samalla juurrutettiin toimintaideologiaa koko henkilökunnalle.

Luovien ja kuntouttavien menetelmien **Virikevoima-koulutus** järjestettiin Tammelan kolmen päiväkeskuksen hoitohenkilökunnalle vuonna 2011. Koulutuksessa käytiin läpi myös toteutuneista interventioista saatuja kokemuksia henkilökunnan kirjoittamien palautteiden ja keskustelun avulla. Heiltä oli ennakolta pyydetty myös pohtimaan ja kirjaamaan työtiiminä oman asiakasryhmänsä erityispiirteitä ohjaamiseen liittyvissä asioissa. Näitä olivat mm. muistisairaana asiakkaan ohjaamisessa huomioitavat seikat sekä vinkit muistisairaana asiakkaan ohjaamiseen. Vastauksia hyödynnettiin toiminnan kehittämisessä ja viriketuokion ohjaamiseen laadituissa ohjeistuksissa.

Päiväkeskuksista saadun hyvän kokemuksen myötä Tässä hetkessä -toimintamallia kokeiltiin myös laitoksissa olevien ikäihmisten parissa osana **Kulttuurikaari-projektia**. Projekti toteutettiin vuosien 2010 ja 2011 aikana. Hankkeen pohjalta saatiin kehitettyä sairaala- ja vanhainkotiympäristöön soveltuvia viihtyvyyttä lisääviä sekä vuorovaikutusta tukevia toimintoja ja välineistöä (Eloranta 2011).

Opinnäytetyöhöni liittyvä kehittämistyö alkoi syksyllä 2011 ja jatkui vuoden 2012 toukokuuhun. Kehittäminen jatkui Tammelan päiväkeskuksissa lähiesimies Raija Kanervan ja hoitohenkilöstön kanssa. Tulossa oli päiväkeskuksia koskeva suuri muutos, koska kevään aikana Kyllikin päiväkeskus oli muuttamassa uusiin toimitiloihin Takahuhdin kaupunginosaan. Osa henkilöstöstä ja asiakkaista siirtyivät myös uuteen, Pappilanpuiston päiväkeskukseen. Vuoden alusta päiväkeskukset olivat siirtyneet alueelliseen jakoon siten, että asiakkaat pyrittiin ohjaamaan oman kodin lähellä olevaan päiväkeskukseen. Aikaisempi ryhmäjako oli tehty toimintakyvyn laskuun liittyvään syyhyn, jolloin esimerkiksi muistisairaajat olivat kaikki omissa ryhmissään. Nyt uuden jaottelun myötä ryhmistä tuli ns. sekaryhmiä.

Tammelassa jatkettua kehittämistyötä aluksi Eloranta kartoitti olemassa olevan välineistön, teki tarvikehankintoja, kokosi Viriketoimintakansiot ohjaukseen liittyvine ohjeineen. Minun tehtävänä oli laatia lomake, haastattelurunko luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin. (Liite 1)

Keväällä 2012 Tässä hetkessä -toiminta siirtyi uuteen pilottikohteeseen, Pappilanpuiston päiväkeskukseen. Pappilanpuistossa on ensimmäistä kertaa Tässä hetkessä -toiminnan sekaryhmät. Pappilanpuistossa jatkettiin välineistön kokoamista. Viriketoimintakansiot ja toimintapakit saatiin valmiiksi niin Pappilanpuistoon kuin Tammelaan jääneisiin kahteen päiväkeskukseenkin. Pappilanpuiston viriketuokioiden ohjaus- ja kehittämistyö jatkuu edelleen syksyllä 2012.

2.5 Tässä hetkessä -tuotepaketti

Tässä hetkessä -tuotepaketti sisältää työkaluja päiväkeskusohjaajien ja laitosten hoitohenkilökunnan käyttöön. Sisältöjä on kehitetty vierailevan yhteisötaiteilijan ja hoitotyön ammattilaisten välisenä yhteistyönä (moniammatillinen toimintamalli). Toiminnassa on otettu huomioon asiakkaiden tarpeet, kuten aivohalvauskuntoutujat, muistisairaat jne. Pilottikohteina ovat olleet kaikki Tammelan kolme päiväkeskusta. Sen lisäksi Tässä hetkessä -tuotekokonaisuuteen kuuluu henkilökunnalle järjestetyt koulutukset ja henkilökunnalle järjestetty tyky-päivä. Kehittämishankkeen aikana järjestetty koulutuskokonaisuuden pohjalta saatiin hyödynnettyä henkilökunnan asiantuntijuutta toiminnan kehittämisessä.

Jokaiselle ryhmälle räätälöity sisältö on tehnyt toiminnasta siihen osallistuville antoisaa ja toisaalta tarpeeksi haasteellisen. Lähtökohtana kaikissa interventioissa on ollut ammattitaiteilijan, hoitohenkilökunnan ja ikäihmisten vuorovaikutteinen yhteisötaide.

Toimintamalli on myös poikkiammatillinen tiedon- ja taidonsiirto päiväkeskuksen henkilökunnan ja vierailevan taideohjaajan välillä. Yhteistyö on laajentanut molempien ammattialojen osaamista ja luonut mahdollisuuksia kehittää uudenlaisia viriketoimintoja päiväkeskuksissa.

Päiväkeskuksiin tarjottava Tässä hetkessä -tuotepaketti sisältää seuraavat elementit:

- Yhteisötaiteilijan kokoama Viriketoimintakansio (ohjeet luovien ja kuntouttavien viriketuokioiden pitäjälle)
- Yhteisötaiteilijan kokoamat materiaalipakit ohjeistuksineen. Sisällys: mm. piensitra-soitin (Laitinen, Lillandt, Numminen, Kurki 2011,7), Sissel-hierontavälineet, kyllä/ei-kortit (Salo 2012), nimikyltit ja muuta sosiaalisen kuntoutuksen välineistöä (Liite 3)
- Haastattelulomake luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin (Liite 1)
- Viriketuokioiden ohjauksia (interventiot) ja arviointipalavereita
- Ohjauksiin liittyvien suunnittelujen ja seurannan toteuttaminen yhdessä hoitohenkilöstön kanssa
- Koulutuspaketti päiväkeskuksen hoitohenkilökunnalle (toimijuuden vahvistamista)
- Työhyvinvointitilaisuuksia luovin menetelmin

3 TOTEUTTAMISEN YMPÄRISTÖ JA SIDOSRYHMÄT

Tampereen kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköt sekä kotihoito järjestävät yhdessä kotihoidon päiväkeskusasiakkaille virikkeellistä ja kuntouttavaa toimintaa. Viriketoiminta on osa päiväkeskuksen arkirutiineja. Viriketoiminnan järjestäminen on hoitohenkilöstön vastuulla. Yhteisesti tuotetun palvelun kehittäminen on alkanut vuodesta 2008. Tuolloin kulttuuripalvelut-yksikkö sai erillismäärärahan toiminnan kehittämiseen. Sitä aikaisemmin poikkihallinnollista yhteistuottajuutta on ollut lähinnä laitospalvelun kautta. Muut kaupungin tuotantoyksiköt eivät ole juurikaan palvelujaan tarjonneet päiväkeskuksiin. Yhteistä työ- ja kulttuurialueiden välille ei ole siten muodostunut.

Toimijatahojen erilaisesta viestintä- ja työ- ja kulttuurista kertoo jo kulttuuripalvelujen erilaiset nimitykset kaupungin organisaation prosesseissa ja sopimuksissa. Kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut, jotka ovat osa Tampereen kaupungin hyvinvointipalveluja, tuottavat palveluja pääosin sivistys- ja elämänlaatupalvelujen lautakunnan tilaamana. Tuotteet kuntalaisille tuovat heille sivistystä ja elämänlaatua. Ikäihmistien palvelujen

lautakunta rahoittaa ja tilaa edellä mainituilta kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluilta vastaavat palvelut kunnassa oleville ikäihmisille. Ikäihmisten palvelujen tilaajan ja tuottajan välisessä palvelusopimuksessa sekä ikäihmisten hyvinvoinnin ylläpitämisen ydinprosessin vuosisuunnitelmassa kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut ovat osa ehkäisevän vanhustyön palvelukokonaisuutta. Toiminnalla ehkäistään toimintakyvyn laskua tai palautetaan mahdollisesti heikentynyt toimintakyky kuntoutuksella. (Tampereen kaupunki 2012b; c.) Tekstissä ei siis mainita sivistystä ja elämänlaatua, jota palvelu myös tuo. Näkökulmat näillä kahdella eri toimialalla ovat erilaiset, vaikka palvelun tarjoamat vaikutukset osallistujille ovat osapuolten tiedossa. Ero liittyy juuri erilaiseen viestintä- ja työkuulttuuriin. Osapuolten taito huomioida nämä molemmat näkökulmat helpottaa palvelun kehittämistä ja siitä viestittämistä sidosryhmille.

3.1 Organisaation nykytilanne (tilanne 2012)

Tampereen kaupunki on tilaaja–tuottaja -mallissa. Tilaajan ja tuottajan välillä on palvelusopimus. Sopimuskausi on yksi vuosi. Sopimuksessa määritellään tilattavien palvelujen sisältö, laajuus ja hinta. Tuotantoyksiköt laativat tarjouksensa tilaajan tarjouspyynnön mukaisesti. Tarjouksessa on myös palveluun liittyvät kehittämissuhteet ja niiden aiheuttamat lisämäärärahoitukset. Kulttuuripalvelut sekä kotihoito kuuluvat molemmat kotona asumista tukevien palvelujen palvelusopimukseen. Molemmat yksiköt ovat tuottajatahoja. Seuraavassa on lyhyt kuvaus niistä kaupungin yksiköistä, jotka liittyvät palvelun tuottamiseen ikäihmisten päiväkeskuksiin (Tampere 2012a; Liite 2.):

3.2.1 Tilaajaorganisaatio

Ikäihmisten palvelujen lautakunta toimii palvelun tilaajana. Lautakunnan puheenjohtajana toimii apulaispormestari.

Tilaajapäällikkö toimii asioiden esittelijänä. Tilaajapäällikön työryhmään kuuluu suunnittelupäälliköt sekä suunnittelijat (7 henkilöä). Näiden lisäksi tilaajaryhmässä on kotihoidon asiakasohjausyksikkö, jota johtaa asiakasohjaajapäällikkö ja jonka alaisuudessa on 18 asiakasohjaajaa.

Kotona asumista tukevien palvelujen palvelusopimus sisältää seuraavat tilattavat tuoteryhmät: kotihoito, sairaalahoito, päiväkeskustoiminta, suun terveydenhuolto, ehkäisevä vanhustyö ja veteraanikuntoutus. Kulttuuri- ja vapaa-aikatoiminta kuuluu ehkäisevään vanhustyöhön. (Tampereen kaupunki 2012c.)

3.2.2 Tuottajat

Kotihoito on osa avopalveluja, avopalvelut ovat osa hyvinvointipalveluja. Ikäihmisten päiväkeskukset ovat kotihoidon alaisia yksiköitä. Kotihoito ja sen asiakasohjaus toimivat alueellisia rajoja noudattaen. Lähipalvelualueiden toiminnasta vastaavat kotihoidon esimiehet. Päiväkeskuksia on kaupungin omia tai palvelu ostetaan muilta palvelun tuottajilta. Kotihoidon johtoryhmä vastaa kaupungin omasta päiväkeskustoitinnasta (kotihoidon päällikkö, kotihoidon palvelupäällikkö, johtavat kotihoidon esimiehet, kotihoidon koordinaattori, päivätoiminnan päällikkö, henkilöstön edustaja sekä toimistos sihteeri). (Tampere 2012a; c.)

Kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut ovat osa hyvinvointipalveluja (Tampere 2012a). Tuotantoyksiköt ovat: liikuntapalvelut, kirjastopalvelut, museopalvelut, työväenopisto ja kulttuuripalvelut. Kullakin kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköllä on oma organisaationsa.

Kulttuuripalvelujen johtajan, kulttuurijohtajan alaisuudessa ovat kulttuuri- ja nuorisopalvelut sekä kaupungin orkesteri.

Ikäihmisten kulttuuritoiminnasta vastaa koordinaattori Tarja Järvinen, tämän opinnäytetyön laatija. Hänen lähiesimiehenään toimii johtava koordinaattori. Kulttuuripalveluja tuottaa kolme johtavaa koordinaattoria, neljä koordinaattoria, kolme kulttuuriohjaajaa, projektipäällikkö sekä musiikkijuhlien henkilöstö. Lisäksi yksikössä on hallinnon henkilöstöä, graafinen suunnittelija, työnjohtaja (Viikinsaari) sekä vahtimestari (Haiharanta taidekeskus).

Kulttuuripalvelut tuottaa palveluja kolmen eri lautakunnan tilauksesta. Lautakunnat ovat: sivistys- ja elämänlaatu palvelujen lautakunta, ikäihmisten palvelujen lautakunta, lasten ja nuorten palvelujen lautakunta.

Ikäihmisten kulttuuritoiminnan ohjausryhmä on poikkihallinnollinen kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköiden jäsenistä koottu työryhmä. Työryhmään kuuluu edustus kaupungin liikuntapalveluista, kirjastopalveluista, museopalveluista, työväenopistosta, kulttuuripalveluista, taloushallinnosta sekä viestintäyksiköstä. Työryhmän puheenjohtajana toimii kirjastopalvelujohtaja. Nykyisin myös tilaajan edustaja osallistuu ohjausryhmän kokouksiin erikseen sovittaessa.

3.3 Toimintaan liittyvät sidosryhmät

Kulttuuritoiminnan integroiminen ikäihmisten päiväkeskustoimintaan koskettaa monia sidosryhmiä. Arkiviestintään liittyvät asiakkaat, hoitohenkilöstö ja tuottajat. Sen lisäksi informoivaa viestintää toimitetaan tilaajaorganisaatiolle, esimiestahoille, luottamushenkilöille, tiedotusvälineille, kuntalaisille ja muille sidosryhmille.

Sidosryhmiä ovat:

- päiväkeskuksen asiakkaat (vanhukset ja heidän omaisensa)
- päiväkeskuksen hoitohenkilökunta (kotihoito ja asiakasohjaus)
- yhteisötaiteilijat ja esiintyjät
- kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköiden tuottajat ja näiden ohjausryhmä
- esimiestahot (kulttuuri- ja vapaa-aika- sekä sosiaali- ja terveyspuoli)
- tilaajaorganisaatio ja luottamushenkilöt (rahoittaja, lautakunta)
- muut sidosryhmät kuten taloushallinto, viestintäyksikkö, alihankkijat, kuntalaiset, tiedotusvälineet

3.4 Päiväkeskustoiminta

Ikäihmisten päiväkeskukset tarjoavat virkistystä ja toimintaa kotona asuville, huonokuntoisille ikääntyville. Huonokuntoisuuden mittareina ovat kotihoidon asettamat kriteerit. Päiväkeskustoiminnan tavoitteena on, että ikääntyvät voisivat selvitä kotioloissaan mahdollisimman kauan. Päiväkeskuksessa järjestetään virikkeellistä, kuntouttavaa, omatoimisuutta tukevaa ja sosiaalisia kontakteja ylläpitävää toimintaa. Päiväkeskuksessa voi myös sauna, ruokailla, käydä jalkojenhoitajalla ja osallistua toimintatuokioihin. Päiväkeskuspalvelua voi saada yleensä yhtenä päivänä viikossa. Harkinnanvaraisesti sitä voi saada myös useampana päivänä. Päiväkeskukseen hakeu-

dutaan ensisijaisesti oman alueen asiakasohjaajan kautta. (Tampere 2012e.) Asiakasohjaaja arvioi asiakkaan kotiin tarjottavan palvelun ja/tai päiväkeskuspalvelun asiakkaan toimintakyvyn mukaan.

Kaupungin päiväkeskuksia oli kehittämistyön lopussa, kesällä 2012, viisi: Annikin, Kullervon, Nekalan, Pispan ja Pappilanpuiston päiväkeskukset. Kussakin on viisi eri ryhmää. Kullekin arkipäivälle on oma ryhmänsä. Toimintaa ei ole viikonloppuisin. Kehittämistyön alussa oli lisäksi Kyllikin päiväkeskus, mutta se siirtyi Pappilanpuistoon. Näiden lisäksi kaupunki hankkii päiväkeskuspalvelua ostosopimuksella. Näitä päiväkeskuksia on kuusi ja jokaisessa on arkipäivisin omat ryhmänsä.

Kehittämistyön alussa päiväkeskukset olivat erikoistuneet muistisairaiden, aivohalvauskuntoutujien jne. asiakasryhmiin, mutta vuoden 2012 alusta ryhmät tulivat alueellisiksi ja ryhmistä tuli ns. sekaryhmiä.

Ennusteiden mukaan muistisairaiden ihmisten määrä Suomessa tulee lisääntymään väestön ikääntymisen myötä ainakin vuoteen 2030 saakka. Määrä kasvaa nykyisestä keskivaikeasti ja vaikeasti dementoituneesta n. 80 000 henkilöstä noin 128 000:een. (Muistiasiantuntijat 2012.) Tämä tulee näkymään myös päiväkeskusten asiakkuuksissa ja tulee vaikuttamaan siten viriketoiminnan järjestämiseen.

4 KEHITTÄMISEN KOHTEENA VIESTINNÄN PARANTAMINEN

Kehittämiskohde opinnäytetyössäni oli tuotteistaa Tässä hetkessä -toiminta ja parantaa arkiviestintää sosiaali- ja terveystoimijoiden ja kulttuuritoimijoiden välillä sekä saattaa toiminta näkyväksi päättäjille, esimiestahoille ja muille sidosryhmille informointia kehittämällä. Tässä hetkessä -toimintamallin lähtökohtana on ollut asiakaslähtöisen palvelun tuottaminen toimintakyvyltään alentuneille ikääntyville. Konkreettisesti tämä on tarkoittanut sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjen kokeilemistä ja siitä saatujen kokemusten kautta rakentamalla toimivia menetelmiä. Avainasemassa ovat yhteisötaiteilija ja hoitohenkilöstö. Kulttuurituottaja on mahdollistaja ja suunnanantaja. Tuottajan rooli on ollut sopia yhteisötaiteilijan kanssa tavoitteista ja kehittämiskohteista. Tuottaja ja yhteisötaiteilija ovat pohtineet kuinka työ etenee ja mihin suuntaan

toimintaa viedään. Luovan toiminnan sisältöjä ovat kehittäneet yhteisötaiteilija ja hoitohenkilöstö yhdessä. Työ on ollut jatkuvaa, arkista, moniammatillista kehittämistyötä hoitoyksikön, yhteisötaiteilijan ja tuottajan välillä. Lähiesimiestahja on informoitu toiminnan kuluessa.

4.1 Kehittämistyössä käytetyt menetelmät

Tuotteiden ja sisältöjen eli sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien rakentuminen on hyvin paljon kokemustietoon pohjautuvaa. Keskeisinä menetelminä kehittämistyössä on käytetty kvalitatiivisia menetelmiä: puolistrukturoituja teemallisia ryhmähaastatteluita sisältöön ja viestintään liittyen. Faktatiedon tarkistamiseen on käytetty avainhenkilöiden konsultaatioita. Sisällöllistä toimintaa, eli kehitteillä olevaa tuotetta, on koe-käytetty ja siitä on kerätty palautetta hoitohenkilöstöltä ja asiakkailta. Käytetyt menetelmät ovat esitelty seuraavassa ryhmittelyssä:

Benchmarkkaus (vertaisarviointi)

Vertaisarvioinnin kohteiksi valitsin kehittämistyöhöni kolme hanketta: Kulttuurilaturi, Osaattori ja Kulttuurikaari-hankkeet. Niiden esittelyt ovat aikaisemmissa luvuissa. Arvioinnin kohteena olivat taiteilijan ja hoitoyksikön välinen viestintä, moniammatillinen työskentely ja menetelmien edelleen tiedottaminen. Lisäksi ilmeni työhyvinvointiin liittyviä asioita.

Aineistoja muiden hankkeista ja käytetyistä menetelmistä olen kerännyt seminaareista, koulutuksista, internetin avulla ja keskustelemalla avainhenkilöiden kanssa.

Avainhenkilöstön välinen arkiviestintä, haastattelut ja kommentit

Koko prosessin ajan avainhenkilöiden kanssa käydyt keskustelut ja puolistrukturoidut kyselyt ovat olleet avainasemassa kokonaisuuden syntymiseen. Haastatteluita ja keskusteluiden rakennetta on esitetty viestintäluvussa 4.4 viestintäketju. Tuotekokonaisuuden kehittämistyö on ollut vuorovaikutteista yhteistyötä valitun pilottikohteen lähiesimiehen, Päivi Harjun ja myöhemmin Raija Kanervan sekä koordinaattorin ja yhteisötaiteilijan kanssa. Keskusteluja, puhelimessa ja kasvotusten, sähköposteja yms. yhteydenpitoja.

Hoitohenkilöstön toiveet ja tarpeet hankittavista välineistä, koulutuksista, toteutettavista viriketuokioista on kerätty ryhmähaastatteluin ja kyselyin. Kartoituksen on toteuttanut yhteisötaiteilija. Toimin itse vetäjänä puolistrukturoidussa ryhmähaastattelussa, jossa hoitohenkilöstö kommentoi luovan kuntoutuksen haastattelulomaketta.

Luovan kuntoutuksen haastattelulomaketta kommentoi hoitajien ja asiakkaiden lisäksi päiväkeskuksen lähiesimies Raija Kanerva, projektipäällikkö Johanna Kurela kulttuuripalveluista sekä Outi Mäki. Mäki on ollut Tampereen laitoshoidon johtokunnan jäsen 2009–2010. Hän on tutkinut ja tuottanut paljon materiaalia vanhusten viriketoimintaan ja hyvinvointiin liittyen (Mäki 2009).

Inventaario

Päiväkeskuksessa järjestettävien viriketuokioiden sisältöä ja välineistöä koskevan kartoituksen on tehnyt yhteisötaiteilija tammi–maaliskuussa 2012. Olemassa olevan välineistön inventaarion sekä hoitohenkilöstön toiveiden avulla löytyi uusien hankinta- ja silloisen välineistön täydentämistarpeet.

Koulutus hoitohenkilöstölle

Koulutustilaisuudessa eri yksiköiden hoitohenkilöstö kehitti yhdessä yhteisötaiteilijan kanssa sisältöjä. Koulutusta edelsi kirjallinen kysely hoitohenkilökunnan näkemyksistä viriketuokion järjestämisestä. Osallistujat saivat kurssitodistuksen.

Havainnot ja tiedonkeruu

Olen kerännyt sidosryhmiä koskevaa tietoa seuraavasti: Kotihoitoon ja kotihoidon päiväkeskuksiin liittyvät tiedot on koottu kaupungin omilta verkkosivuilta, sekä ulkoisilta että sisäisiltä. Sen lisäksi kävin keskusteluja johtavan kotihoidon esimiehen ja päiväkeskuksen lähiesimiehen kanssa. Viestintäsuunnitelman pohjana on alan kirjallisuus ja kokemustietoon perustuvaa kartoitusta.

Materiaalien valmistaminen

Haastattelulomake luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin on opinnäytetyön tekijän, minun laatimani.

Viriketoimintakansion on koonnut yhteisötaiteilija Minna Eloranta. Hän on koonnut ohjeistukset virikemenetelmistä ja valokuvannut kuhunkin ohjeeseen liittyen asiaa selventävän kuvan. Kansioon hän on laatinut myös viriketoiminnan tavoitteet, ohjaukseen ja välineistöön liittyvää tietoa sekä luettelon käytettävissä olevista materiaaleista. Kansiot on koottu valmiskansiopohjiin, joissa on muovitaskut tulosteita varten. Kansioita voidaan siten täydentää tai muuttaa tarvittaessa. Kansioiden toteuttamisen on tuottanut kulttuuripalvelut.

Viriketoimintamateriaalipakit on koonnut yhteisötaiteilija Eloranta. Pakit on hankittu rautakaupasta ja kukin pakki sisältää materiaalit/välineet sekä laminoidut ohjeistukset kuinka ao. materiaaleilla viriketuoikion voi toteuttaa. Pakit ovat kannellisia muovilaatikoita.

Koekäyttö

Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjä on koekäytetty päiväkeskusryhmien kanssa toteutettujen interventioissa. Niitä on ollut lukuisia kehittämistyön aikana. Interventiot on toteutettu moniammatillisina työparityöskentelyinä.

Luovan kuntoutuksen ja vuorovaikutustilanteisiin tarkoitettua lomaketta koekäyttivät kahden eri päiväkeskuksen hoitajat kahden erityyppisten asiakkaiden kanssa. Koekäyttö oli toukokuun 2012 aikana.

4.2 Ongelmana erilainen työ- ja viestintäkulttuuri

Ongelma, jota lähdin ratkaisemaan, liittyi kulttuuritapahtumien tuottamiseen poikkihallinnollisena yhteistyönä tilaaja- ja tuottajaorganisaatiossa. Ongelmaksi olen kokenut, ettei sosiaali- ja terveysalanpalvelujen ja kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen välillä ole jouhevaa tiedonkulkua. Tästä syystä myös tuottamani kulttuuritoiminta vanhusten päiväkeskuksissa on jäänyt osittain ”näkymättömäksi”. Toimin koordinaattorina Tampereen kaupungin kulttuuripalveluissa ja tuotan kulttuuritoimintaa ikäihmisille. Lähdin etsimään ratkaisua tiedonkulun ongelmaan kehittämällä työyhteisöjen välistä arki- viestintää. Arkiviestinnällä tarkoitetaan päivittäistä ja säännöllistä tiedottamista sekä keskustelua ja vuorovaikutusta niin työntekijöiden kuin yhteistyökumppaneiden välillä

(Ylenius & Keränen 2007, 15). Katsoin, että toimiva viestintä on se keino, jolla Tässä hetkessä -toiminta saadaan tulevaisuudessa integroitua kaikkien Tampereen kaupungin päiväkeskuksien arkeen. Haasteen loi se, että kullakin päiväkeskuksella on oma työkuulttuurinsa ja niin myös kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköilläkin on omansa.

Tuottajan näkökulmasta katsottuna viriketuokion tuottajan tulee tietää, mitkä ovat hoitohenkilöstön näkemykset hyvästä ja toimivasta sisällöstä sekä asiakkaan toiveet ja tarpeet. Lisäksi kun viriketoimintaa tuottaa kaksi tai useampi toimintayksikkö, eri määrärahoilla, samalle kohderyhmälle, täytyy kokonaisuuden olla osapuolten tiedossa ja hallittavissa.

Yllätyksekseni Tässä hetkessä -toiminnan edetessä tuli ilmi, että hoitohenkilökunta koki, etteivät he tunne tarpeeksi hyvin asiakkaittensa intressejä tai heidän kulttuuriharrastuneisuuttaan. Tämä taas vaikeutti hoitajia toteuttamasta asiakaslähtöisiä viriketuokioita.

Toiminnan kehittämiseen on kaupungin strategian ja ohjeistuksien mukaisesti kaikilla asianomaisilla oltava mahdollisuus. (Tampere 2012a; d) Hoitohenkilöstön, yhteisötaiteilijan, asiakkaan, tuottajan ja vielä toimintaan osallistuvien sidosryhmien tulisi kaikkien pystyä osallistumaan toiminnan kehittämiseen. Jotta tätä mahdollisuutta voitaisiin käyttää, olisi toiminnan oltava läpinäkyvää ja siitä olisi tiedotettava sidosryhmille asianmukaisesti. Kehittämisen kohteena voivat olla sisällöt sekä hallinnolliset rakenteet.

4.3 Yhteistyön rakentaminen viestinnän avulla

Kun kahden hyvinkin erilaisen toimintakulttuurin omaavaa yksikköä ryhtyy yhteistyöhön palvelun tuottamisessa yhteiselle kohderyhmälle, vaatii se myös uusien työtapojen luomista. Perustoimintaa ohjaavat mm. olemassa olevat strategiat, sopimukset, suunnitelmat, ohjeistukset ja lainsäädäntä. Niiden lisäksi työyhteisöihin on muotoutuneet omat tavat toimia, työkuulttuuri. Työyhteisön kulttuuriset teemat kytkeytyvät myös työyhteisön viestintään (Åberg 2000b, 82 - 84).

Kulttuurituottajan rooli on välittäjä, joka toimii taiteilijan ja yleisön välissä. Tuottajan vastuulla on myös toiminnan kehittäminen (Halonen & Teye 2011, 6). Hoitohenkilökunta pyrkii viestittämään, mikä toiminta olisi mieluista asiakkaille, mitä erityistä on huomioitava esim. asiakkaiden toimintakykyyn tai tilaan liittyen (Kurppa 2009). Tuottaja toimii välittäjän roolissa päiväkeskuksiin tarjottavassa kulttuuritoiminnassa. Tuottaja käyttää verkostojaan ja etsii sopivia kulttuuri- ja taidealan ammattilaisia, joiden kanssa toimintaa ryhdytään yhdessä kehittämään ja toteuttamaan asiakkaiden erityistarpeet huomioiden. Tuottajan rooli ei yhdistä ainoastaan taiteilijaa ja yleisöä, vaan hän saattaa yhteen myös taiteilijan ja hoitohenkilöstön, jotta luova toiminta olisi mahdollista toteuttaa parhaalla mahdollisella tavalla.

Kulttuuripalvelut-yksikkö sai erillismäärärahan päiväkeskuksiin järjestettävän kulttuuritoiminnan kehittämiseen vuonna 2008. Olin laatinut ehdotuksen, jossa kulttuuripalvelut tuottaisi sekä ohjelmallista kulttuurisisältöä että sosiaalisen kuntoutuksen menetelmin järjestettävää viriketoimintaa. Sitä aikaisemmin poikkihallinnollista yhteistuottajuutta oli ollut lähinnä laitospalveluna. Muut kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aika-yksiköt eivät ole juurikaan palvelujaan tarjonneet päiväkeskuksiin. Yhteistä työkalu- ja yksiköiden välille ei ole siten muodostunut.

Olemme juurruttamassa uutta käytäntöä ikäihmisten päiväkeskuksiin: luova toiminta osaksi kuntoutusta. Eri yksiköiden työntekijöiden välinen kanssakäyminen ja arkiviestinnän onnistuminen ovat avainasemassa päämäärään pääsemisen kannalta. Viestintä on siten nähtävä kehittämisen välineenä. Lähdin kehittämään viestintää, jotta kaikkien osapuolten näkökulma tulisi esille kehittämistyössä.

Viestinnän kehittämisen lähtökohtana on hyöty kaikille osapuolille. Hoitohenkilöstö saa tietää asiakkaan toiveet ja tarpeet. Tieto sisältöön liittyvistä tarpeista välittyy toiminnan toteuttajalle, yhteisötaiteilijalle, sekä koordinaattorille, tuottajalle. Tiedon avulla he kehittävät ja toteuttavat asiakaslähtöisesti ”räätälöityä” palvelua. Toteutusta ja suunnitellusta toiminnasta informoidaan sekä hoitohenkilöstön että tuottajan esimiehiä. Toiminnan rahoittajalle ja tilaajataholle välittyy paremmalla raportoinnilla toimintaa kuvaavaa tietoa toteutuneesta palvelusta.

Viestintä on toiminnan perusedellytys. Viestintää ei ole vain virallinen tiedonvälitys, vaan viestintää on monenlaista. Työyhteisössä viestintäosaamista tarvitaan kaikilta, jotka ovat tehtäviensä vuoksi kosketuksissa muihin ihmisiin tai tahoihin. Ilman viestintää ei myöskään mikään yhteisö pysty toimimaan. Yhteisöviestintä elää reaaliajassa ja yhä useammin jo etuajassa. Tämä tarkoittaa, että asioista on kerrottava jo suunnitteluvaiheessa. Viestintä on myös vuorovaikutusta viestijöiden ja vastaanottajien välillä, eikä pelkästään tiedon edelleen lähettämistä. (Ikävalko 1995, 9—11.) Viestintä on ymmärrettävä voimavarana, resurssina, joka on yhtä tärkeä työyhteisölle kuin ihmiset, koneet ja laitteet ja raha (Åberg 2000a, 9 ja 224). Viestintä on myös väline ja mahdollisuus erilaisten asioiden hoitoon (Ikävalko 1995, 12).

4.4 Yhteisen viestinnän tavoitteet

Aiemmin esittelemissäni Kulttuurilaturi-, Osaattori- ja Kulttuurikaari-hankkeissa oli kaikissa kyse arkiviestinnän toimimisesta sekä moniammatillisesta yhteistyöstä. Hankkeista kävi ilmi, että luovan toiminnan saamiseksi osaksi arkea vanhusten hoitotyössä on juurruttamisen lähdeittävä osapuolten välisen yhteistyön kautta. Yhteistyössä tarvitaan toimivia viestinnän välineitä. Molempien osapuolten ammattitaitoa on myös kunnioitettava. Yhteistyössä toteutettavan palvelun kehittämisessä on tärkeää kuulla kaikkia osapuolia ja antaa arvo toisten ammattitaidolle (Kurppa 2009, 20; Elo-ranta 2011).

Viestinnän tavoitteena on sujuvan arkiviestinnän ja virallisen informoinnin lisäksi edesauttaa riskienhallintaa. Uuden toimintamuodon juurruttaminen on asiaan vihkiytyneiden ja siitä innostuneiden ihmisten yhteistyötä. Jos toimintaan liittyvät ydinhenkilöt vaihtuvat, on olemassa riski, että toimintakin lakkaa. Toiminnasta laadittu kirjallinen materiaali, ohjeistukset ja sovitut käytännöt on saatava näkyväksi kaikille osapuolille. Siten vähenee mahdollisten henkilövaihdoksien myötä tullut riski toiminnan loppumisesta. Tämän opinnäytetyön tarkoitus on saattaa toiminta näkyväksi toimintaan osallistujille, mutta myös muille asiasta kiinnostuneille. Toimintamallia voi hyödyntää muutkin omassa toiminnassaan.

Olen laatinut kehittämistyöhöni liittyen viestintäsuunnitelman sidosryhmien välisen viestinnän tueksi. Päiväkeskuksiin tuotettavan kulttuuripalveluun liittyvät viestinnän

tavoitteet tukevat sekä kaupunkistrategiaa että sen pohjalta laadittuja toimialakohtaisia ohjelmia ja strategioita (Järvinen 2012). Tampereen kaupungin viestintäohjeistus tukee kaupunkistrategiassa määrättyjen tavoitteiden saavuttamista. Ohjeistuksessa viestintä on mainittu osana johtamisen välineenä. Työn sujumiseen liittyy oikean ja olennaisen tiedon välittäminen. Lisäksi ohjeistuksessa kehoitetaan antamaan palautetta sekä mahdollisuutta osallistua oman ja yksikön toiminnan kehittämiseen. (Tampere 2012d.) Laatimassani viestintäsuunnitelmassa viestintä on osittain toimintaan liittyvien tahojen välistä arkiviestintää ja osittain toiminnasta informointia sidosryhmille. Viestintäsuunnitelmassa ryhmittelin tuottamiseen liittyvän viestinnän tavoitteet kolmeen osa-alueeseen, jotka kaikki ovat laadullisia tavoitteita. (Järvinen 2012.)

- Viestintä toimii sidosryhmien välillä siten, että palvelua voidaan tuottaa ja kehittää asiakkaiden tarpeet ja toiveet huomioiden. Tampereen kaupungin viestintäohjeen mukaisesti työn sujuminen perustuu toimivaan viestintään työyhteisössä (Tampere 2012d). Tampereen kaupungin Tampere toimii -toimintamallissa kerrotaan palveluiden järjestämisestä kaupunkilaisten tarpeista lähtien tilaajien ja tuottajien yhteistyöllä ja toimintamallia tukevalla organisaatiolla. Kaupunkilaisia kuullaan sekä palvelujen käyttäjänä että palveluja suunniteltaessa. Tampere virtaa -kaupunkistrategian lähtökohtia ovat kaupunkilaisten hyvinvoinnin lisääminen, asiakaslähtöisyys palvelujen kehittämisessä, kansainvälisyys ja osaaminen, kestävän kehityksen periaatteiden toteuttaminen, seudullisuus, tuottavuuden parantaminen ja toimintamallin jatkuva kehittäminen. (Tampere 2012a.)
- Viestintä on väline, joka mahdollistaa toimintaan liittyvien henkilöiden osallistumisen toiminnan kehittämiseen. Työn sujumiseen viestintä liittyy siten, että henkilöstön on tiedettävä, mitä heiltä odotetaan, saatava tehokkaan työnteon kannalta olennainen tieto sekä pystyttävä antamaan palautetta ja osallistumaan oman ja yksikön toiminnan kehittämiseen (Tampere 2012d).
- Viestinnällä tehdään toiminta näkyvämmäksi kaikille toimintaan liittyville osapuolille, kuntalaisille, päättäjille ja muille sidosryhmille eri viestintämenetelmiä käyttäen. Näkyväksi tekemisen avulla vahvistetaan kulttuuripalvelujen tuotteiden sekä tuottajatahon tunnettuutta. Tavoitteena on luoda vahvempi brändi kaupungin omalle kulttuurituotannolle. Brändi viestii laadukkaista palveluista.

Kaupungin viestintäohjeen ydin on, että viestintä tukee kaupunkistrategian tavoitteiden saavuttamista (Tampere 2012d).

Viestinnän perustehtäviin ja tavoitteisiin kuuluvat myös koulutukset ja kehittäminen sekä yhteisöllisyyden vahvistaminen (Ikävalko 1995. 14—29; Åberg 2000a. 48—67; Åberg 2000b. 99—107). Seuraavassa on näkökulmia, kuinka Tässä hetkessä -toiminta vastaa näihin tavoitteisiin:

- Sosiaalisen kuntoutuksen juurruttaminen päiväkeskuksen toimintaan on yhteinen kehittämishanke.
- Yhteinen hanke lisää myös yhteisöllisyyttä yksiköiden työntekijöiden välille. Eri yksiköiden tapa toimia sekä työyhteisössä vallitsevat normit ja menettelytavat tulevat tutuiksi osapuolille.
- Kehittämistyön perusta on yhteisötaiteilijan toiminta päiväkeskuksessa yhteistyössä hoitohenkilöstön kanssa. Osapuolet osallistuvat kehittämistyöhön moniammatillisena työparityöskentelyllä.
- Tässä hetkessä -toimintaan liittyvät koulutukset ja kehittämisen tuottaa koordinaattori (tuottaja) kulttuuripalveluissa, muusta koulutuksesta vastaa hoitohenkilöstön esimiehet sekä muut kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköt (ohjausryhmä).
- Koulutuksia järjestetään hoitohenkilöstölle viriketoiminnan toteuttamisesta
- Yhteisöllisyyttä vahvistetaan myös työhyvinvointitilaisuuksilla.

Viestinnän tavoitteena on vaikuttaa työyhteisön maineeseen luomalla pitkäjänteinen palveluprofiili (Ikävalko 1995, 14—29; Åberg 2000a, 48—67; Åberg 2000b, 99—107).

Tässä hetkessä toiminnan avulla voidaan vaikuttaa palveluprofilointiin seuraavasti:

- Palvelun hyvä laatu: Profiloinnilla luodaan pitkäjänteisesti kuvaa toiminnan hyvästä laadusta. Päiväkeskuksen asiakkaille tarjotaan elämänlaatua kohentavaa palvelua. Siitä informoidaan mm. Viriketoimintakansion avulla. (Liite 3)
- Osaava henkilöstö: Työhyvinvointitilaisuuksia ja koulutuksia järjestetään, jotta työssään viihtyvät ja jaksavat työntekijät välittäisivät viestiä palvelun hyvästä laadusta ja että asiakkaat viihtyisivät ja kuntoutuisivat.

Ennen kaikkea viestintä on sosiaalista vuorovaikutusta (mt., 14—29; mt., 48—67; mt., 99—107). Viestinnän tavoite sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen ja yhteisöllisyyden lisäämiseen:

- Oikea ja olennainen tieto ehkäisee huhujen ja väärrien käsitysten syntymistä.
- Hyvä tiedon kulku lisää henkilöstön luottamusta siihen, että heille kerrotaan työhön liittyvistä asioista ajoissa.
- Vastuu työpaikan viestinnän toimivuudesta ja keskustelevan toimintakulttuurin edistämisestä on ensisijaisesti esimiehillä.

(Tampere 2012d.)

4.5 Viestien ketju eli sidosryhmien välinen viestintä

Viestintä toimii perustoimintojen tukena. Viestintä on väline palveluiden tuottamisessa ja toteuttamisessa. (Ikävalko 1995, 14—29; Åberg 2000a, 48—67; Åberg 2000b., 99—107.) Olen koonnut Tässä hetkessä -toimintaan liittyvän sidosryhmien viestintäkokonaisuuden selventämään minkälaisesta viestien ketjusta on kysymys kun poikkihallinnollista tuottamista toteutetaan.

Tuottajan ja päiväkeskuksen välinen yhteydenpito (arkiviestintää)

- Tuottaja selvittää yksikön asiakkaiden tarpeet ja toiveet viriketuokion sisällöstä hoitohenkilöstön keräämien kyselyiden sekä henkilöstön havainnointien perusteella.
- Tuottaja selvittää, mikä ajankohta olisi yksikön kannalta paras toiminnan toteutukselle.
- Tuottaja (tai yhteisötaiteilija) informoi yksikköä tulevasta toiminnasta, kun suunniteltu toiminta on sovittu toiminnan suorittajan, yhteisötaiteilijan, esiintyjän tai alihankkijan kanssa.
- Tuottaja (tai yhteisötaiteilija) selvittää, mitä viriketoiminnan ohjaukseen ja järjestämiseen liittyviä koulutustarpeita tai materiaali-toiveita hoitohenkilöstöllä on.
- Tuottaja informoi hoitohenkilöstöä, mitä suunnitelmia on meneillään (sovitaan ensin hoitoyksikön esimiesten kanssa)
- Hoitohenkilöstö välittää tilastotiedot ja asiakasmielipiteet tuottajalle.

Tuottajan ja yhteisötaiteilijan, luovan toiminnan toteuttajan välinen viestintä (arkiviestintää)

- Yhteisötaiteilija esittelee osaamisensa tuottajalle (esim. cv ja portfolio)
- Tuottaja kertoo yhteisötaiteilijalle, minkälaiselle taholle palvelua on tarvetta tuottaa tai aloitteen tekee yhteisötaiteilija (erityisesti kehittämishankkeissa).
- Yhteisötaiteilija esittelee ehdotuksensa toiminnasta. Mikäli kyseessä on toiminnan sisältöä kehittävä toiminta, osapuolet suunnittelevat ja osallistuvat kehittämistoimintaan yhdessä.
- Tuottaja tekee sopimuksen yhteisötaiteilijan kanssa.
- Tuottaja (ja/tai hoitohenkilöstö) ohjeistaa toiminnan toteuttajaa kohtaamaan vanhusten erityisryhmän.
- Yhteisötaiteilija kertoo väliaikatietoja toiminnan edetessä.
- Toiminnan toteuttaja antaa palautetta tuottajalle. Yhteisötaiteilija laatii kirjallisen raportin tms. tuottajalle.
- Tuottaja antaa palautetta toiminnan toteuttajalle.

Yhteisötaiteilijan ja hoitohenkilöstön välinen viestintä (arkiviestintää)

- Yhteisötaiteilija ja hoitoyksikön esimies ja muut avainhenkilöt tapaavat alkupalaverissa, jossa taiteilija esittelee itsensä ja luonnoksen toiminnan sisällöstä ja toteutustavasta. Hoitohenkilöstöllä on vaikuttamismahdollisuus.
- Hoitohenkilöstö informoi yhteisötaiteilijaa päiväkeskukseen ja asiakkaisiin liittyviä seikkoja ennen luovan toiminnan alkua.
- Moniammatillisessa työparityöskentelyssä, sovitaan yhteisistä tavoitteista, menettelytavoista, toiminnan ”työnjaosta”, palautteesta jne. Tämä tarkoittaa käytännössä keskustelua ennen ja jälkeen viriketoiminnan ohjauksen. Yhteisötaiteilijan kirjallinen työsuunnitelma toimii tiedotteena toiminnan sisällöstä ja sen toteuttamisesta. Hoitohenkilökunta osallistuu toiminnan kehittämiseen tekemällä muutosehdotuksia. Hoitohenkilöstö tekee arviointia toiminnan edetessä ja lopussa. Yhteisötaiteilija toteuttaa projektia yhteistyössä hoitohenkilöstön kanssa. Hän informoi yksikön lähiesimiestä toiminnan edetessä. Yhteisötaiteilija tekee koosteen omista havainnoinneistaan ja henkilöstön arvioinneista ja palautteesta.

- Tuokion jälkeen annetaan kasvokkain mahdollinen palaute kaikilta osapuolilta.

Asiakkaan ja hoitohenkilöstön välinen viestintä (arkiviestintää)

- Hoitohenkilöstö ja asiakkaat ovat jatkuvassa kanssakäymisessä keskenään.
- Virallisten tiedotteiden ja raportoinnin laatimisten lisäksi, kulttuuripalvelujen tuottaja on laatinut hoitohenkilöstön käyttöön haastattelulomakkeen luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin. Lomake on keskustelun virittäjänä. Henkilöstö selvittää lomakkeen avulla asiakkaan mieltymyksiä ja harrastuneisuutta. (Liite1)
- Hoitohenkilöstön vastuulla on myös viriketoiminnan järjestäminen päiväkeskuksissa.
- Henkilöstö kerää palautetta asiakkailta toteutuneista ulkopuolisen tuottajan järjestämistä kulttuurituokioista
- Ennen yhteisötaiteilijan tai esiintyjän tuloa hoitohenkilöstö motivoi asiakkaita kertomalla tulevasta toiminnasta.
- Hoitohenkilöstö osallistuu yhteisötaiteilijan, esiintyjän (yksikön ulkopuolisen toimijan) toteuttamaan viriketuokioon. Hoitohenkilökunta avustaa tarvittaessa asiakkaita.

Esimiehet (informointia ja arkiviestintää)

- Kulttuurituottaja toimittaa esimiehelleen vuosisuunnitelman, jonka mukaisesti toimintaa järjestetään. Tuottaja toimittaa kolmannesvuosiraportit. Esimies antaa palautetta ja seuraa toimintaa raportoinnin perusteella.
- Hoitohenkilöstön lähiesimies tiedottaa henkilöstölle tulevista ulkopuolisten tuottajien järjestämistä viriketoimintaan liittyvistä hankkeista, ohjelmista, koulutuksista jne. Hän kerää palautetta ja kehittämistoiveita ja ideoita henkilöstöltä ja informoi kulttuurituottajaa niistä.

Tilaaajan ja tuottajan välinen viestintä

- Tilaaajan ja tuottajan välinen viestintä on pääasiassa virallista informointia. Koko toiminta perustuu palvelusopimukseen ja sen seurantaan.

- Viestinnän perustoimintojen näkökulmasta arkiviestintää on, että tilaajan edustus on ikäihmisten kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen ohjausryhmän kokouksissa silloin, kun siitä erikseen sovitaan.

5 TARVE POIKKIHALLINNOLLISEEN KEHITTÄMISTYÖHÖN

5.1 Rakenteellisten muutosten avulla luova toiminta hoitotyöhön

Sivistysvaliokunnan mietinnössä, valtioneuvoston selonteossa kulttuurin tulevaisuudesta todetaan, että yhteiskunta- ja kulttuuripoliittisia linjauksia, arvovalintoja ja ratkaisuja tarvitaan seitsemässä ydinalueessa. Näistä kolme on selkeästi myös taustana Tässä hetkessä -toiminnassa. Nämä kolme kokonaisuutta ovat taiteen ja kulttuurin arvo ja merkitys, yhteisöllisyys ja osallisuus sekä sivistykselliset ja kulttuuriset oikeudet. Tavoitteiden saavuttamiseksi valtioneuvoston toimikunta nimeää menetelmiksi ja välineiksi hallinnolliset ratkaisut, joita ovat verkostot, poikkihallinnollisuus sekä eri sektoreiden yhteistyömuodot. (OKM 2011, 9.) Tässä hetkessä -toiminta on ollut ruohonjuuritason rakennemuutosta. Askel askeleelta on rakentunut tapa toimia ja tuottaa palvelua kahden eri toimintayksikön yhteisille asiakkaille.

Tulevaisuudessa taiteen ja kulttuurin ammattilaiset työllistyvät yhä enemmän perinteisten ydinalojen ulkopuolelle yhteisöllisten tuotanto- ja toimintatapojen lisääntyessä (mt., 8). Sivistysvaliokunnan kannanottoihin liittyy taide ja kulttuurin itseisarvo ja taidelähtöisten menetelmien soveltaminen koko yhteiskunnan hyvinvoinnin edistämiseen (mt., 36). Toimikunta toteaa myös, että taidetta ja kulttuuria tuotettaessa mm. hoito- ja hoivatyössä sekä työelämässä edistetään kulttuuristen oikeuksien toteutumista, lisätään kulttuurin omaehtoista harrastamista ja säästetään kustannuksia muilla yhteiskunnallisen toiminnan alueilla (mt., 37). Valiokunta painottaa, että hyvinvoinnin edistäminen taiteen ja kulttuurin keinoin vaatii myönteistä asennetta sekä laajaa yhteistyötä eri hallinnonaloilla. Lisäksi taiteen ja kulttuurin soveltamismahdollisuuksia tulee edelleen kehittää sekä koulutuksen eri asteilla että työelämässä. (mt., 37.) Poikkihallinnollinen kehittämistyö näkyy toimikunnan lausunnoissa myös seuraavasti: On ensisijaisen tärkeää, että yhteisesti asetetut tavoitteet viedään myös käytännön

toimintaan. Asiakas- ja tarvelähtöinen ajattelu, moniammatillinen vuoropuhelu ja sitä tukevien rakenteiden luominen mahdollistavat muutoksen. (mt., 39.)

Herttakaisa Kettunen haastatteli aiheeseen liittyen Assi Liikasta, Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -hankkeesta, kuinka taidetta ja kulttuuria voisi käyttää ja hyödyntää sosiaali- ja terveysalalla. Liikanen kertoo, että taiteilijoita voidaan kouluttaa kohtaamaan erilaisia ja erilaisissa ympäristöissä olevia ikäihmisiä kuten muistisairaita. Tavoitteena olisi, että taiteilijoilla olisi työkaluja oman taiteellisen toiminnan sovittamiseen iäkkään toimintakyvyn mukaiseksi. Etelä-Savosta on saatu hyviä kokemuksia hoitajien ja taiteilijoiden yhteistoiminnasta. Taiteilijoiden kanssa halutaan olla työparina ja auttaa taiteilijoita sopeutumaan vieraaseen työympäristöön. Liikanen lisää vielä, että ihanteellista on, että taidetoiminnasta saavat virkistystä niin iäkäs asukas kuin hoitajakin. (Kettunen 2012.) Hohenthal-Antin on samoilla linjoilla Liikasen kanssa. Hän arvelee, että tieto taiteen ja kulttuurin hyvinvointia edistävänä ja tukevana hoitomenetelmänä lisääntyy. Tämä asettaa myös koulutuksellisia haasteita vanhustyön ammattilaisille. (Hohenthal-Antin 2006, 16.)

5.2 Myönteisten asenteiden juurruttamista ja levittämistä

”Taidetta ikä kaikki” on selvitys ikäihmisten hoivayhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingissä. Selvityksen johtopäätöksissä nähdään, että yhtenä ratkaisuna ikääntyneiden hyvinvoinnin ja toimintakyvyn turvaamiseen on integroida taiteen ja kulttuuristen työmalleja terveys- ja sosiaalihuollon nykyisiin käytäntöihin. Selvityksen myötä osoitautui, että vielä löytyy asenteita, jotka estävät taiteen hyväksikäyttöä hoivayhteisöissä. Haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että kenttä on valmis muutokseen ja merkittävää muutosta myönteiseen suhtautumiseen on jo tapahtunut. Toiminnan esteitä ovat, että taidetoiminnan edistäminen on usein muutamien aktiivisten ja asialle omistautuneiden harteilla. (Varho & Lehtovirta 2010, 78.)

Taidetta ikä kaikki -selvityksen johtopäätöksissä pureudutaan miettimään myös kuinka voimme taata perusoikeuksiin kuuluva mahdollisuus osallistua ja itse tuottaa kulttuuria ja taidetta. Moneen suuntaan viriävän yhteistyön avulla voidaan ratkaista ongelmia, joista yhtenä vakavana esteenä pidetään sitä, ettei tutkimustieto eivätkä hyvät käytännöt leviä. Tähän on osasyynä kulttuurin ja taiteen projektimainen toteutta-

minen. Projekteista saadut kokemukset jäävät vain tekijöidensä tietoon. Selvityksen tekijät toteavatkin, että tuloksellinen toiminta vaatii pysyviä rakenteita ja koordinaatiota. (mt.,78–79.)

Taidetta ikä kaikki -selvityksen johtopäätöksissä käy ilmi, että hoivakentällä jo toimiva henkilökunta kaipaa sekä teoreettista että käytännön tietoa taiteen mahdollisuuksista osana työtään. Taiteilijoiden tulee puolestaan saada lisätietoa hoivayksikköön ja asiakkaisiin liittyvää erityistietoa. Koulu yhteistyötä tarvitaan sekä sosiaali- ja terveysalan sekä taidealan oppilaitoksissa sekä täydennyskoulutuksessa. (mt., 79.)

6 POHDINTAA

Tässä hetkessä -toiminnan kautta on kehitetty moniaistisia menetelmiä ikäihmisten ja kuntoutujien toimintakyvyn ja hyvinvoinnin edistämiseen. Viriketoimintaan on hoitohenkilöstön kanssa yhdessä kehitetty ratkaisut ja toimintamallit. On kehitetty sekä menetelmiä että välineitä. Uusia haasteita kehittämistyölle toi hallinnollisten muutosten kautta tulleet päiväkeskusasiakasryhmien monimuotoisuudet ns. sekaryhmät. Voiko poikkihallinnollisesti tuotettu kulttuurityö helpottaa arkea hoitotyössä?

6.1 Tulokset

Kehittämishankkeen tuloksina syntyivät Tässä hetkessä -tuotekokonaisuus, viestintäsuunnitelma, Viriketoimintakansiot, Viriketoimintapakit ja haastattelurunko luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin. Näiden tuotteiden lisäksi yhteistyö kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköiden sekä kotihoidon johtoryhmän kanssa on käynnistynyt ja laajempi sisältöä kuvaava raportointi tilaajataholle on alkanut.

Tässä hetkessä -tuotekokonaisuus

Tässä hetkessä on uusi luovan kuntoutuksen tuote Tampereen kaupungin päiväkeskuksissa. Tuotteen kuvaus on opinnäytetyön luvussa 2. Sisältöjen ja yhteisen työkuultuurin kehittäminen on alkanut vuonna 2008. Opinnäytetyöprosessin seurauksena kokonaisuus saatettiin valmiiksi pilottikohteessa Tammelakeskuksen päiväkeskuksissa ja toiminta siirtyi keväällä 2012 uuteen kohteeseen, Pappilanpuiston päiväkeskukseen.

Viestintäsuunnitelma: ”Yhteinen työkuultuuri - yhteinen viestintä: poikkihallinnollisesti tuotettua kulttuuripalvelua ikäihmisten päiväkeskuksissa”

Viestintäsuunnitelmassa on kaikki toimintaan liittyvät sidosryhmät ja niiden roolit miten ne vaikuttavat kulttuuritoiminnan tuottamiseen päiväkeskuksiin (Järvinen 2012). Viestintätoimenpiteet suunnitelmassa keskittyvät sisäiseen viestintään (Ikävalko 1995). Asiakkaat tulevat palveluun asiakasohjauksen kautta, eivät markkinointiviestinnän avulla (Blythe 2008).

Viestintäsuunnitelman sisältö:

- Kuvaus organisaatiosta ja toimintaan liittyvistä sidosryhmistä
- Kulttuuripalvelujen tuotteet päiväkeskuksissa (Tässä hetkessä -kokonaisuus ja kulttuuriesitykset)
- Viestinnän tavoitteet (kolme osa-aluetta)
- Viestinnän tehtävät (Leif Åbergin mukaisesti): Jäsentely mihin viestinnän tehtävälohkoon viriketuokion tuottamiseen liittyvä viestintä pääpiirteissään asetuu Åbergin ns. viestintäpizzassa.
- Mittarit viestinnän tavoitteiden mukaisesti kolmeen osa-alueeseen
- Viestintätoimenpiteet (tavoitteisiin pääsemiseksi)
- Innovaatiot ja jatkotoimenpiteet

Viriketoimintakansiot

Viriketoimintakansioihin on koottu ohjeita, joita päiväkeskuksen ohjaajat voivat hyödyntää kuntouttavien viriketuokioiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Kansiot ovat päiväkeskuskohtaisia. Kansiota voidaan käyttää myös päiväkeskuksen esittelyyn omaisille ja muille. (Eloranta 2012b; Liite 3)

- Esipuhe
- Toiminta päiväkeskuksessa
- Viriketoiminnan tavoitteet
- Luovia ja kuntouttavia virikemenetelmiä (11 kpl + toiminnan toteutus ja hyödyt)
- Viriketoimintaan liittyvää tietoa: ohjaus, välineet, lomake ja muuta

Haastattelurunko luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin

Hoitohenkilökunnan tarpeeseen tutustua paremmin asiakkaitensa intresseihin ja kulttuuriharrastuneisuuteen laadittiin haastattelulomake luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin. Lomakkeen tietoja käytetään viriketoiminnan kehittämiseen asiakaslähtöisemmäksi. Lomake toimii myös luovan kuntoutuksen menetelmänä.

(Liite 1)

- Lomake asiakkaan henkilökohtaisen kulttuuri- ja harrastusmieltymysten ja -historian kartoittamiseksi
- Apuväline keskustelun pohjaksi
- Väline, jolla kerätään tietoa asiakkaiden mieltymyksistä kulttuuri- ja viriketoiminnan sisällön kehittämiseksi
- Voidaan käyttää myös muiden kuin päiväkeskusasiakkaiden kanssa. Esim. kotihoidossa

Luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin laatimani haastattelulomake otetaan käyttöön. Lomakkeen käyttöönotto mainitaan kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköiden tarjouksessa kotona asumista tukevien palvelujen tuottamisesta vuodelle 2013:

”Tärkeä uusi apuväline, kuvapan piirissä tuotettu lomake ikäihmisten henkilökohtaisen kulttuuri- ja harrastusmieltymysten ja -historian kartoittamiseksi konseptoidaan loppuun ja otetaan käyttöön mahdollisimman laajasti yhteistyössä sote-toimijoiden kanssa. Sitä tehdään tunnetuksi myös valtakunnallisesti.”

Yhteistyö sosiaali- ja terveystoimen toimijoiden ja kulttuuritoimijoiden välillä

Yhteistyö kotihoidon ja kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköiden välillä on vahvistunut. Elokuussa 2012 oli ensimmäinen kotihoidon johtoryhmän ja kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen-tuottajien välinen tapaaminen. Tapaamisista on tarkoitus tulla säännöllisiä ja niiden tavoite on kotihoidon ja päiväkeskusasiakkaiden kulttuuripalvelujen kehittäminen kaikkien osapuolien näkökulmat huomioiden.

Informointi tilaajalle

Kulttuuritoiminnan näkyväksi tekeminen on edistynyt. Kulttuuri- ja vapaa-aikayksiköiden ikäihmisten palvelujen ohjausryhmä on aktiivisesti ollut mukana kehittämässä uutta palvelusopimusta tilaajan kanssa. Syksyllä 2012 allekirjoitettiin yhteinen ikäihmisten kulttuuri- ja liikuntapalveluiden kehittämissuunnitelma. Suunnitelma

on vuosille 2012–2014 ja sen tavoitteena on mm. ammattimaisen kulttuuritoiminnan kytkeminen pysyväksi osaksi vanhuspalveluja sopimusohjausta kehittämällä. (Willberg 2012.) Sen lisäksi tilaajan edustaja ottaa osaa edellä mainitun ohjausryhmän toimintaan pyydettäessä. Vapaamuotoiset keskustelut helpottavat yhteisten kehittämistarpeiden, uusien kohderyhmien ja uusien tuotteiden löytämisessä.

6.2 Tässä hetkessä -toiminnan jatkotoimenpiteitä ja kehittämisen kohteita

Kulttuuripalvelut tuottaa kahdenlaista palvelua ikäihmisten päiväkeskuksiin. Ohjelmallisia kulttuurituokioita sekä osallistavaa Tässä hetkessä -luovan kuntoutuksen toimintaa. Tämä opinnäytetyön kehittämiskohde keskittyi Tässä hetkessä -toiminnan tuotteistamiseen ja tuotteen integroimiseen päiväkeskuksen arkeen. Myös muut kuin kulttuuripalvelu-yksikkö tuottavat palveluja päiväkeskuksiin. Kehittämistyön tuloksia voivat hyödyntää myös muut tahot.

Kehittämishankkeeni myötä on löytynyt myös uusia kehittämisen kohteita. Joitakin on jo käynnistettykin. Koulutusta on järjestetty kulttuuri- ja taidealojen toimijoille luovan toiminnan ohjaustilanteisiin. Koulutuksissa on avattu mm. muistisairauden aiheuttamia ongelmia. Koulutukset ovat jäämässä pysyväksi toiminnaksi. Koulutukset järjestää työväenopisto yhteistyössä muiden kulttuuri- ja vapaa-aika -yksiköiden kanssa.

Tiedonkeruujärjestelmien kehittäminen on lähitulevaisuuden asia. Luovan kuntoutuksen lomakkeista ryhdytään keräämään tietoja asiakkaiden mieltymyksistä. Keruumenetelmästä ei vielä ehditty sopia tämän kehittämishankkeen aikana. Raportin avulla sisältötarjontaa pystytään kehittämään asiakaslähtöiseksi. Vaikutusta ja vaikuttavuuden arviointia vaikeuttavat indikaattorien puute. Jatkokehittämisen paikka on luoda järjestelmä toteutuneiden viriketuokioiden seuraamiseen. Virketoiminnan seuranta tulisi toteuttaa rasittamatta hoitohenkilöstöä ylimääräisellä kirjaamiskuormituksella. Seurannalla saataisiin tietoa viriketoiminnan vaikutuksista asiakkaisiin, joten seurannan kehittämiselle on paineita.

Luovan kuntoutuksen menetelmien edelleen välittämistä on syytä jatkaa. Tässä hetkessä -luovan kuntoutuksen sisällön kehittäjä yhteisötaiteilija Minna Eloranta on toiminut opettajana Tampereen ammattiopiston ja Tampereen ammattikorkeakoulun

sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille. Myös avoimen TAMK:in kautta hänellä on ollut opiskelijoita jo alalla toimivia seniorityön ammattilaisia. Voimavaralähtöiset menetelmät seniorityössä -kurssia ollaan nyt laajentamassa myös TAMK:in täydennyskoulutuksen puolelle. Eloranta on opettanut lähihoitajaopiskelijoille niitä menetelmiä, joita on kehitetty päiväkeskuksissa ja laitoksissa.

Haaveena vielä on, että Tässä hetkessä -toiminnan aikana kehitetyistä sosiaalisen kuntoutuksen menetelmistä voisi laatia ohjekirjan hoitoalan ja muiden kiinnostuneiden käyttöön.

6.3 Uusia rakenteita, uusia sisältöjä

Tässä hetkessä -kehittämistyön haasteita on ollut kaksi. Toinen haaste oli tuottajan näkökulma: tuottaa kulttuuripalvelua eri yksiköstä käsin kuin mistä toimintayksikön varsinainen palvelu tuotetaan. Toisena haaste on ollut sisällön tuottamisen onnistuminen vanhusten erityistarpeet huomioiden. Tähän liittyi hoitohenkilökunnan oman osaamisen vahvistaminen. Molempiin haasteisiin on pyritty vastaamaan opinnäyteyteni kehittämishankkeessa. Moni asia on nytkähtänyt liikkeelle ja olemme saaneet hyviä kokemuksia yhteiseen tavoitteeseen pääsemiseksi. Positiivista palautetta on saatu sekä hoito- että kulttuuripuolen toimijoilta että asiakkailta. Kehittämistyötä ollaan jatkamassa ja uusia kehittämisen kohteita on löytynyt hankkeen myötä.

Tässä hetkessä -toiminta on yksi askel mahdollistajana ikäihmisten osallistumisen kulttuurin ja taiteen tekemiseen. Samalla kun rakennamme yhteistä työ- ja viestintäkulttuuria, levitämme myönteistä asennetta luovaa toimintaa kohtaan. Uusien asioiden ja työskentelytapojen oppiminen vie aikaa, mutta innostuneet ja asiaan vihkiytyneet henkilöt usein vievät asioita eteenpäin. Kehittämishankkeessa käytetyt moniammatilliset ja poikkihallinnolliset työskentelytavat voivat edistää hallinnollisten rakenteiden paranemisessa asiakaslähtöisempään suuntaan.

Päiväkeskuksen hoitohenkilöt ovat moniosaajia, jotka päivittäisen hoitotoimenpiteiden lisäksi toteuttavat monipuolista viriketoimintaa asiakkailleen. Tässä hetkessä -

toiminta on luotu heille avuksi ja toisaalta myös moniammattillinen työskentely voi tukea työhyvinvointia hoitotyössä oleville.

Koen itse tärkeäksi, että kunnallisena kulttuuritoimijana kehitämme toimintaamme myös valtakunnallisesti asetettujen päämäärien saavuttamiseksi. Näitä tavoitteita on mm. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ohjelmassa. Tässä hetkessä -kehittämistyö jatkuu ja meidän on etsittävä uusia kohderyhmiä ja löytää ns. harmaita alueita, joihin palvelut eivät vielä yllä. Vielä on kotona asuvia ikäihmisiä, joita palvelu ei tavoita, mutta jotka sitä kipeästi tarvitsisivat.

6.4 Lopuksi

Tässä hetkessä on ollut matka poikkihallinnollisen toimintamallin rakentamiseen. Kehittämistyön tuloksena on syntynyt uusia sosiaalisen kuntoutuksen menetelmiä ja välineitä arkiviestintään ja toiminnan informointiin. Kehittämistyön tarkoitus on ollut toteuttaa asiakaslähtöistä palvelua ja siinä olemme onnistuneet. Nyt meillä on käsissämme Tässä hetkessä -prototyyppi, jota voidaan laajentaa niihin yksiköihin, joissa sitä ei vielä ole toteutettu. Moniammattillinen työparityöskentely on osoittautunut innostavaksi ja mukaansatempaavaksi menetelmäksi. Kehittämistyön aikana koettiin organisaation muutos, kun päiväkeskukset siirtyivät laitoshoidon alaisuudesta kotihoidon kokonaisuuteen. Sidosryhmään tuli uusia toimijoita. Samanaikaisesti siirryttiin alueelliseen päiväkeskusjärjestelmään, jossa asiakkaat muodostavat ns. sekaryhmiä. Kaikki tämä on tuonut mukanaan paljon muutoksia päiväkeskuksen arkeen. Olemme pystyneet muokkaamaan toimintaamme huomioiden nämä muutokset. Sosiaalisen kuntoutuksen sisällöt ja menetelmät ovat rakentuneet yhteistyön pohjalta. Kiitokset kuuluvat kaikille mukana olleille ja toiminnan mahdollistajille. Kehittämistyö jatkuu vielä ja elää ajassa mukana.

LÄHTEET

- Blythe, Jim 2008. Essentials of Marketing. 4. painos. Prentice Hall.
- Eloranta, Minna 2008. Tässä hetkessä -voimavarakurssi. Tammelan palvelukeskuk-
sen päiväkeskus Annikissa 11.–14.11.2009. Projektiraportti.
- Eloranta, Minna 2009. Tässä hetkessä -voimavarakurssit. Tammelan palvelukeskuk-
sen päiväkeskus Kyllikissä 6.2.–5.6.2009. Projektiraportti.
- Eloranta, Minna 2010. Viriketoiminnan kehittäminen Tammelan palvelukeskuksen
päiväkeskus Kullervossa huhtikuussa 2010. Projektiraportti.
- Eloranta, Minna 2011. Luova kuntoutus osaksi ikääntyneiden sairaalapotilaiden ja
vanhainkotiasukkaiden kokonaishoitoa ja mielekästä arkea. Loppuraportti.
- Eloranta, Minna 2012a. Raportti Tässä hetkessä -toiminnasta. Viriketoiminnan kehittä-
misprojekti 1.2.–25.5.2012. Annikin, Kullervon ja Pappilanpuiston päiväkeskuk-
sissa.
- <http://www.tampere.fi/material/attachments/k/62YFfEVkS/luovakuntoutus.loppuraportti2011.minnaeloranta.pdf>
- Eloranta, Minna 2012b. Viriketoimintakansio. Pappilanpuiston päiväkeskus.
- Halonen, Katri & Teye, Outi 2011. Kulttuuri kannattelee. Takulaisten näkemyksiä kult-
tuurituotannon tulevaisuudesta. Tuottaja 2020. Osaraportti 3.
- Hohenthal-Antin, Leonie 2006. Kutkuttavaa taidetta. Taidetoiminta seniori- ja vanhus-
työssä. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Hyyppä, Markku, T & Liikanen, Hanna-Liisa 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita.
- Hyyppä, Markku, T. Kulttuurifriikki elää pitempään. Vuosijuhlaesitelmä 2010. Suomen
Kulttuurirahasto.
- Viitattu: 20.10.2012. <http://www.skr.fi/default.asp?docId=17946>
- Ikävalko, Elisa 1995. Käytännön tiedottaminen. Yhteisöviestinnän käsikirja. 4. painos.
Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Järvinen, Tarja 2012. Yhteinen työkuulttuuri – yhteinen viestintä. Poikkihallinnollisesti
tuotettua kulttuuripalvelua ikäihmisten päiväkeskuksissa. Tampereen kaupunki.
Kulttuuripalvelut
- Karlqvist, Markus 2012. Taiteesta innostavia voimavaroja vanhustenhuoltoon
Viitattu 5.4.2012. <http://www.luovasuomi.fi/article/1175>
- Kettunen, Herttakaisa 2012. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Vanhustyö. Se-
niorarbete. (7) 3-4/2012, 5.
- Koskinen, Simo 2011. Ikäkaste-seminaari 22.9.2011, Tampere: Koukkuniemen van-
hainkoti.
- Kurppa, Outi 2009. Perehdytyskansio kulttuurityötä ikäihmisten parissa tekeville.
Viitattu 17.7.2012.
http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/1207/Kulttuurilaturin_perehdytyskansio.pdf
- Laitinen, Sari & Lillandt, Jennie & Numminen, Ava & Kurki, Merja 2011. Muistaakseni
laulan -musiikkituokioiden järjestäminen. Ohjaajan opas. Miina Sillanpään Säätiön
julkaisuja B:35. Helsinki.

- Viitattu: 2.10.2012. <http://www.miinasillanpaansaatio.fi/fin/julkaisut/julkaisuluettelo/>
- Liikanen, Hanna-Liisa 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia–ehdotus toimintaohjelmaksi 2010 – 2014. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 1/2010.
- Lutz, Jonathan. Piensitra. Viitattu 20.10.2012.
http://treehousemusic.nu/?page_id=866&lang=fi
- Lähihoitajan eettiset ohjeet 2006. Suomen Lähi- ja perushoitajaliitto (SuPer ry) Viitattu: 5.10.2012.
http://www.superliitto.fi/datafiles/tiedosto_ja_teksti_fi/510_eettiset_su_net.pdf
- Osaattori. Luovien alojen kehittämishanke. Viitattu 20.10.2012.
<http://www.osaattori.fi/osaattori.html>
- Salo Outi. 2012. Viestintää kaikille. Saavutettavan viestinnän opas kulttuuritoimijoille. Kulttuuria kaikille–palvelu. Viitattu 26.7.2012
http://www.kulttuuriakaikille.info/saavutettavuus_tietopaketit_ja_oppaat_viestinta
- Suomen muistiasiantuntija ry. Yleistä muistisairauksista. Viitattu 3.10.2012.
http://www.muistiasiantuntijat.fi/page.php?page_id=6
- Särkämö, Teppo 2009. Hyvinvointia kulttuurista, terveyttä taiteesa II-seminaari 15.10.2009. Rauma: Kulttuuritalo Poselli.
- Särkämö, Teppo. 2011. Music in the recovering brain. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, käyttäytymistieteiden laitos. Väitöskirja. Viitattu 2.10.2012. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/24940>
- Tampereen kaupunki 2012a. Tampere toimii. Kaupungin toimintamalli ja organisaatio
- Tampereen kaupunki 2012b. Ikäihmisten hyvinvoinnin ylläpitämisen ydinprosessin vuosisuunnitelma 2012
- Tampereen kaupunki 2012c. Ikäihmisten hyvinvoinnin ylläpitäminen. Kotona asumista tukevien palvelujen palvelusopimus. IKILA 25.1.2012.
- Tampereen kaupunki 2012d. Viestintäohje. Viitattu 17.7.2012.
<https://www.loora.fi/portal/auth/portal/default/CMSview/View?action=e&windowstate=normal&mode=view&id=a26fd360-176b-4085-bb31-34d105189900>
- Tampereen kaupunki 2012e. Ikäihmisten palvelut. Päiväkeskukset. Viitattu 4.10.2012.
<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/ikaihmiset/paivatoiminta/paivakeskukset.html>
- Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2011. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 8/2011.
- Varho, Jenni & Lehtovirta, Mauri 2010 (toim.) Taidetta ikä kaikki. Selvitys ikäihmisten hoivayhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingissä. Helsingin kulttuurikeskus. Viitattu 2.10.2012. http://www.kansalaisareena.fi/Taidetta_ika_kaikki.pdf
- Weckroth, Marja 1999. Askartelu vanhustyössä. Toimintatutkimus askartelutoiminnan kehittämistä. Vanhustyön keskusliiton Vireyttä vuosiin–projektin julkaisu 10/1999. Helsinki: Tyylipaino Oy.

- Willberg, Elina 2012. Ikäihmisten kulttuuri- ja liikuntapalveluiden kehittäminen. Kehittämissuunnitelma 2012–2014
- Viramo, Petteri 1998. Vanhakin vertyy. Päiväkuntoutuksen ja viriketoiminnan vaikutus ikääntyneen toimintakykyyn ja terveyteen. Vanhustyön keskusliitto. Helsinki: Tyyli-paino Oy
- Ylenius, Jani & Keränen, Tiina 2007. Opas: Viestintästrategia ja viestintäsuunnitelma. TiedoteDeski Finland Oy. Helsinki. Viitattu 17.7.2012
<http://tiedottaja.fi/pdf/viestintastrategia.pdf>
- Åberg, Leif 2000a. Viestintä tuloksen tekijä. 8. painos. Helsinki: Infoviestintä Oy
- Åberg, Leif 2000b. Viestinnän johtaminen. Helsinki: Infoviestintä Oy.

LIITTEET

Liite 1.

HAASTATTELURUNKO LUOVAAN KUNTOUTUKSEEN JA VUOROVAIKUTUSTILANTEISIIN

Kuvat: Tammelan päiväkeskukset v. 2008-2010 Tässä hetkessä –luovan kuntoutuksen viriketuokiot.
Kuvaaja Minna Eloranta

Haastattelun avulla selvitetään Tampereen kaupungin kotihoidon ja päiväkeskusasiakkaiden mieltymykset apuvälineeksi vuorovaikutukseen ja onnistuneeseen luovaan kuntoutukseen.

Lomake on työväline sekä kotihoidon että päiväkeskuksen henkilöstölle.

Haastattelulomakkeen on koonnut koordinaattori Tarja Järvinen kulttuuripalveluista yhteistyössä kotihoidon ja päiväkeskusten hoitohenkilöstön kanssa.

Tampereen kaupunki

HAASTATTELURUNKO luovaan kuntoutukseen ja vuorovaikutustilanteisiin

Päiväkeskus/kotihoito _____

Osallistuja (asiakas) _____

Haastattelija _____

Päivämäärä _____

Haastateltavaa pyydetään vastaamaan seuraaviin väittämiin:

Visailut ja muut pelit

- Täytän ristikoita
- Pelaan korttipelejä
- Pelaan bingoa, shakkia, lautapelejä
suosikkini ovat _____
- En pelaa

Tietotekniikka

- Käytän tietokonetta
jos kyllä, minkälaista käyttöä _____

Harrastuksia

- Keräily esim. postimerkit, kolikot, posliiniastiat, antiikki, jotain muuta _____
- Sukututkimus
- Mekaniikka, esim. auton korjailu _____
- joku muu, mikä _____

Musiikki

Kuuntelen musiikkia

- kyllä
- en

jos kuuntelen, niin kuuntelen musiikkia

- radiosta
- levyiltä tai muilta tallenteilta
- käyn konserteista (elävää musiikkia)

Suosikkimusiikkiani on

- iskelmät, tanssimusiikki
- jazz-musiikki
- klassinen musiikki
- kirkkomusiikki
- joku muu, mikä _____

Olen soittanut itse jotakin soitinta

- kyllä
- en

jos olen soittanut, niin

- haitaria
- pianoa
- huuliharppua
- kitaraa
- jotain muuta, mitä _____

Laulan

- kyllä
- en

jos kyllä, minkälaisia lauluja mieluiten ja miten _____

*Vanhoja kouluaikaisia lauluja, iskelmiä, vanhaa tanssimusiikkia, jne.
Esim. yhteislauluna, kuorossa, yksinlaulua jolloin muut kuuntelevat, lauleskelen yksin ollessani.*

Tanssi

Olen käynyt tanssimassa

- kyllä
- en
- käyn vielä

Olen harrastanut kansantansseja

- kyllä
- en
- harrastan vielä

Olen kokeillut tuolitansseja

- kyllä
- en

Kirjallisuus

Luen itse

- kyllä
- en
- lukisin, mutta en koska _____

jos luen, niin

- tarinoita (proosaa)
- dekkareita
- elämäkertoja
- historiallisia teoksia
- runoja
- tietokirjallisuutta
- jotain muuta, mitä _____

Kuuntelen äänikirjoja

- kyllä
- ei

jos kyllä, onko apuvälineenä Celia lukulaite

- kyllä
- ei

Kirjoitan itse

- kyllä
- ei

jos kyllä, niin kirjoitan

- runoja
- tarinoita
- kirjeitä
- jotain muuta, mitä _____

Kädentaidot

Olen tehnyt käsitöitä

- kyllä
- en

jos kyllä, niin

- neulonut, virkannut
- tehnyt ryijyjä
- ommellut vaatteita
- kutonut poppanoita, mattoja, kangasta
- jotakin muuta, mitä / minkälaisia käsitöitä _____
(esim. kirjontaa, pitsiliinoja, sängynpeitteitä, villapaitoja, vauvan vaatteita jne.)

Olen tehnyt puukäsitöitä

- kyllä
- en

jos kyllä, niin

- nikkaroinut, sorvannut, höylännyt
- vuollut puukolla esineitä tms.
- valmistanut huonekaluja
- rakentanut talon
- jotain muuta, mitä _____

Valokuvaus

Olen ottanut valokuvia

- kyllä
- en

jos kyllä, niin

- perhekuvia
- luontokuvia
- jotain muuta, mitä _____

Olen itse kehittänyt valokuvia

- kyllä
- en

Televisio, lehdet, radio

Seuraan uutisia televisiosta, radiosta, sanomalehdestä (*alleiviivaa sopiva vaihtoehto*)

- kyllä
- en

Seuraan televisiosta "saippuasarjoja" / jatkosarjoja

- kyllä

en

jos kyllä, mitkä ohjelmat ovat tämän hetkisiä suosikkeja

Pidän seuraavista tv-ohjelmista:

- vanhoista ja/tai uusista kotimaisista elokuvista
- ulkomaisista elokuvista
- jännäreistä, poliisisarjoista
- visailuohjelmista
- luonto-ohjelmista
- dokumenteista, asiaohjelmista
- jotain muita ohjelmia: _____

Kuuntelen radiosta

- asiaohjelmia
- musiikkiohjelmia
- kuunnelmia
- jotain muita ohjelmia: _____

Elokuvat ja teatteri

Olen käynyt elokuvissa, teatterissa

- kyllä
- en
- käyn vielä
- Katselen elokuvia vain tv:stä

Mielielokuvani, mieliteatterikappaleeni on _____

Mielinäyttelijäni on _____

Kuvataide

Olen piirtänyt ja / tai maalannut itse

- kyllä
- en
- harrastan vielä

Katselen mielelläni taideteoksia

- kyllä
- en

jos kyllä, minkälainen taide on mieluisinta esim. maalaukset, grafiikan vedokset, veistokset

(*alleiviivaa sopiva vaihtoehto*)

jokin muu, mikä _____

pidän taidehistoriasta

Urheilu ja liikunta

Seuraan mielelläni urheilua

- kyllä

en

jos kyllä, mitä lajeja

mäkihyppyä

hiihtoa, mitä lajeja mieluiten: _____

yleisurheilua, mitä lajeja mieluiten: _____

joukkuepelejä: jääkiekkoa, jalkapalloa, pesäpalloa _____

moottoriurheilua _____

mitä muita lajeja: _____

Olen itsekin urheillut ja harrastanut liikuntaa

kyllä

ei

Olen itsekin pyöräillyt, hiihtänyt, juossut, harrastanut yleisurheilua, suunnistanut, pelannut pesäpalloa (*alleviivaa sopiva vaihtoehto*)

mitä muita lajeja: _____

Uiminen: uin

kyllä

en

olen ollut avantouimari, olen vieläkin

Olen soutanut venettä

kyllä

en

olen veneillyt muutoinkin: moottorivene, purjeverene, kanootti

jotain muuta vesillä liikkumiseen liittyvää: _____

Matkustaminen

Olen matkustanut

kotimaassa

ulkomailla

Mieluinen matkakohde _____

Onko sukulaisia tai ystäviä ulkomailla asumassa _____

Vieraat kielet, joita puhun tai ymmärrän _____

Luonto ja puutarha

Olen mökkeillyt

kyllä

en

Seuraan "luonnon kulkua" / vuodenaikojen vaihtumista luontohavainnoin

kyllä

en

jos kyllä niin, mitä:

lintujen muuttoa, ensimmäisiä kevään merkkejä, syksyn merkkejä jne.

(alleviivaa sopiva vaihtoehto ja jos on jokin erityinen tapa luonnon seuraamiseen, niin kirjaa esimerkki)

- Olen tunnistanut / tunnistan eläinten jälkiä lumessa
jänis, orava, kettu, hirvi, lumikko, metsähiiri, saukko
mitä muita: _____
- Tunnistan lintuja niiden äänestä
esimerkkejä: peippo, talitiainen, mustarastas, korppi, varis, harakka
mitä lintuja: _____
- Olen kulkenut metsässä (esim. samoilemassa, lenkkeilemässä, lapsuuden koulumatkat)
 kyllä
 en
- Olen käynyt marjastamassa
säilön marjoja ...syön marjoja (suosikkini on) _____
- Olen käynyt sienestämässä, tunnen syötäviä sieniä
säilön sieniä ...syön sieniä (suosikkini on) _____
- Olen kalastanut
mato-ongella, uistimella, verkolla, iskukoukulla, tuulastamalla, katiskalla jotenkin muutoin: _____
- Olen metsästänyt
mitä, miten: _____
- Olen tehnyt maatilantöitä, minkälaisia: _____
- Olen hoitanut eläimiä: lehmiä, hevosia, kanoja, lampaita, sikoja _____
- Olen hoitanut koiria, kissoja, muita lemmikkieläimiä _____
- Olen hoitanut puutarhaa: _____
- Olen kasvattanut:
kukkia, juureksia, salaattia, muuta: _____
yrttejä: tilliä, persiljaa, lipstikkaa, minttua, muuta: _____
marjapensaita, omena- & kirsikkapuita, muuta: _____
- Hoidan kukkia kotona / parvekkeella
suosikkikukkiani ovat: _____

Yhteiskunnallinen harrastaminen

Olen ollut mukana esim. Marttojen, nuorisoseuran, liikuntaseuran, näytelmäkerhon tai muun vastaavan yhdistyksen toiminnassa.
Jos kyllä, minkälaista toimintaa on ollut _____

Jotain muuta erityistä mitä haluaisin kertoa itsestäni:

Liite 2. Hyvinvointipalvelut

Kuva 1: Kulttuuripalvelut ja ikäihmisten päiväkeskukset ovat molemmat osa hyvinvointipalveluja.

Liite 3. Viriketoimintakansio, piensitra, Sissel-hierontavälineet ja Virikemateriaalipakkeja

Kuva: Minna Eloranta 2012

